

İSMAİL AVCI*

Klasik Türk Edebiyatında Gelenekli Bir Yazım Konusu Olarak İLİM ve MAL

SCIENCE and WEALTH
As a Traditional Writing Topic in the Classical
Turkish Literature

ÖZET

Bu çalışmada öncelikle ilim ve malla ilgili vecizelerin hangi kaynaklarda nasıl geçtiği tespit edilmiş, ardından klasik Türk şairlerinin ilim ve mala bakışı verilmeye çalışılmıştır. Tespit edilen on sekiz metnin tamamı dikkate alınarak ilmin maldan üstünlüğüne dair vecizeler on dört başlık hâlinde belirlenmiş; Aşık Paşa, Bedr-i Dilşad, Hazîmî ve Sümbülzâde Vehbî'nin "ilim ve mal" konulu şiirleri bir araya getirilip karşılaştırılmıştır. Yazımın sonuna Hazîmî'nin ilim ve maldan bahseden bugüne dek yayımlanmamış bir manzumesi ilave edilmiştir.

ABSTRACT

In this study, first of all the sources of epigrams about science and wealth have been verified and how these epigrams appeared on them has been studied. Then Turkish classical poets' perceptions on science and wealth have been analyzed. Taking in the consideration the all verified seventeen texts, the epigrams expressing that science is above wealth have been listed under fourteen titles. Aşık Paşa's, Bedr-i Dilşad's, Hazîmî's and Sümbülzâde Vehbî's poems on "science and wealth" have been brought together and a comparison has been made among them. At the end of the paper Hazîmî's one poem addressing science and wealth and never been published before has been added.

ANAHTAR KELİMELER

Klasik Türk şiiri, ilim, mal, Aşık Paşa, Bedr-i Dilşad, Hazîmî, Sümbülzâde Vehbî.

KEYWORDS

Classical Turkish poetry, science, wealth, Aşık Paşa, Bedr-i Dilşad, Hazîmî, Sümbülzâde Vehbî.

Giriş

Sözlükte 'bilmek' anlamına gelen ve günümüzde 'bilgi' ve 'bilim' karşılığında kullanılan *ilim*, bir şeyi gerçek yönüyle kavramak, gerçekte örtüşen kesin inanç (itikad), nesneyi olduğu gibi bilmek, nesnedeki gizliliğin ortadan kalkması gibi değişik şekillerde tarif edilmiştir. Bunun yanında bilgisizliğin (cehl) karşıtı ve belli bir alana ait sistemli bilgi biriki-

* Arş. Gör., Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, Balıkesir. (ismailavci@balikesir.edu.tr).

mini ifade eden disiplin manasında da kullanılmıştır. İlim konusu Kur'ân'da ve hadislerde sıkça vurgulanan bir konudur. Kur'ân'da ilim kavramı, vahiy veya ilahi bilgi yanında vahiy yoluyla verilen bilgi ve dünyevi bilgiyi de kapsayacak şekilde yaklaşık 750 yerde geçmektedir (Kutluer 2000: XXII/109-110; 2001: 69-76). “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?” (Kur'ân-ı Kerîm, 39/9), “Allah'tan ancak âlimler korkar.” (Kur'ân-ı Kerîm, 35/28), “Bilmediklerinizi ilim sahiplerinden sorunuz.” (Kur'ân-ı Kerîm, 16/43) gibi ayetler; “Melekler, ilim talibinden memnun olarak kanatlarını (üzerlerine) koyarlar.” (...) “Âlimler peygamberlerin varisleridir.”¹, “Kim ilim talep ederse, bu işi, geçmişteki günahlarına kefarettir.”² (Canan 1991: XI/488, 494) gibi hadisler ilimle ilgili olarak hatırlanabilir. Yine, “İlim ilim bilmektür ilim kendin bilmektür” (Tatçı 1997: II/148), “Kişi bilmediğine düşmandır.” (Ceyhan 2008: 114), “Âlimin ölümü, âlemin ölümü gibidir.” (Yılmaz 2008: II/684) gibi bazı veciz ifadelerde de aynı konu dile getirilir.

Tarihte ilimler, çeşitli şekillerde tasnif edilmeye çalışılmıştır. Temelde ilimleri dinî ve felsefi olmak üzere ikiye ayıran bu tasniflerin ilk sistematik örneği Fârâbî'nin *İhsâü'l-Ulûm* adlı eseridir. Bundan başka, Kindî, Hârizmî, İbn Hazm, Beyzâvî, İbn Sînâ, Gazâlî, İbn Haldûn, Molla Lutfî, Nev'î, Taşköprülüzâde, Saçaklızâde ve Kâtip Çelebi gibi isimlerin ilimleri tasnif etme yolunda çalışmaları vardır. Ancak bunlar içerisinde öne çıkan Taşköprülüzâde'nin kapsamlı tasnifidir.

Doğrudan doğruya ilmi esas alan ve ilimleri tasnif eden bu eserler yanında, genel manada ilimlerden söz eden veya sadece bazı ilimlerle ilgili bilgiler veren ya da farklı birçok konuyu ihtiva eden ancak bunun yanında ayrı başlıklarla ilim konusuna da değinen eserler de mevcuttur.³ İslami dönemin ilk ürünlerinden *Kutadgu Bilig*⁴ (Arat 1997: 31-32, 44-49)

¹ Ebu Dâvud, İlm 1, (3641); Tirmizî, İlm 19, (2683); İbnu Mâce, Mukaddime 17, (223).

² Tirmizî, İlm 2, (2650).

³ Örnek olarak, *Mehekkü'l-İlim ve'l-Ulemâ* (Özkan 2009); *Terceme-i Kitâb-ı Fevâ'ihü'l-Miskiyye fi'l-Fevâtihi'l-Mekkiyye* (Yağmur 2007), *Nazmu'l-Ulûm* (Özfrat 2006) gibi eserler verilebilir.

⁴ “İnsanoğlunun Değerinin Bilgi ve Akıldan Geldiğini Söyler” ve “Bilgi İle Aklın Meziyet ve Faydalarını Söyler” bölümleri.

ve *Atabetü'l-Hakayık*'ta⁵ (Arat 1992: 47-50), *Garib-nâme*⁶ (Yavuz 2000: II/2/739-767), *Murâd-nâme*⁷ (Ceyhan 1997: I/527-532; II/533-540, 540-542, 550-616), *Tazarru'-nâme*⁸ (Tulum 2001: 110-112), *Hayriyye*⁹ (Kaplan 2008: 197-201), *Lutfiyye*¹⁰ (Beyzâdeoğlu 1996: 36-38), *Cilâ'ü'l-Kulûb*¹¹ (Özkan 1990: 244-246), *Kuddûsî Divanı*¹² (Doğan 2002: 252-253, 312) ve daha birçok manzum veya mensur eserde ilmin fazileti, ilim öğrenmenin ve öğretmenin önemi, bilginin insana kattığı değer konusu çeşitli açılardan işlenmiştir. İlmi doğrudan ya da dolaylı olarak ele alan bu çalışmalarda aynı zamanda, "ilim ve mal" konusu da zaman zaman üzerinde durulan hususlardan biri olmuştur.

1. İlim ve Malın Mukayese Edildiği Bazı Metinler

Çeşitli eserlerde karşımıza çıkan ilim ve malın mukayesesine dair metinlerin kaynağı, Hz. Ali'yle ilgili anlatılan bir hikâyedir. Cesareti ve kahramanlığının yanı sıra ilmi ve irfanıyla da tanınan Hz. Ali'nin¹³ bir

⁵ "Bilginin Faydası ve Bilgisizliğin Zararı Hakkında" bölümü.

⁶ "Bişinçi Dâsitân Onunçî Bâbdan Beyân İder Kim 'İlm Mâldan Efdaldür Bil Kim Hazret-i Risâlet 'Aleyhi's-Selâm 'Alî'ye Kerrema'l-lâhu Vechehu Buyurdu Ki 'Ene Medfnetü'l-'İlmi ve 'Aliyyün Bâbuhâ' Çün Havâric Bu Hadfsi İşitdiler Hased İltüp On Kişi İttifâk İtdiler Ki 'Alî'den Su'âl İdeler Ki 'İlm Efdal Midür Ya Mâl Bir Bir Varup 'Alî'ye Su'âl İtdükleri ve Cevâbın Beyân İder" bölümü.

⁷ "Bâb-ı Bistühfeüm Der Sitâyiş-i Dâniş ve Ehl-i Dâniş ve Hasâyil-i İşân", "Der Hasâyil-i 'Âlimân", "Der Tafdil-i 'İlm Ber-mâl" ve "Bâb-ı Bistünühüm Ender Taksîm-i 'Ulûm..." bölümleri.

⁸ "İşâret-i 'İlm" bölümü.

⁹ "Matlab-ı Dâniş-i Envâ'-ı 'Ulûm" bölümü.

¹⁰ "Der-Fezâil-i 'İlm-i Şerîf" bölümü.

¹¹ "İkd-ı Nûjdehüm Der Menâyh-i İktisâb-ı 'İlm ü Kemâl ve Medâyih-i Tertib-i Mukaddimât-ı Kesb ü İstigâl fi'l-eyyâm ve'l-leyâl" bölümü.

¹² Biri on üç, diğeri on dört beyitli iki gazel.

¹³ "Hz. Ali, yüksek insani ve ahlaki vasıflarıyla İslâmîyetin örnek şahıslarından biridir. İslam tarihi boyunca Hz. Muhammed'den sonra adından en çok bahsedilen İslam büyüğüdür. Hz. Peygamber'e olan yakınlığı, dinî ve tarihî kişiliği, faziletleri, cesareti, yiğitliği, ilmi, irfanı ve velîliği ile Şark-İslam edebiyatlarındaki her mezhep, tarikat ve meşrepten şairlerin sevgisi ve ilgisine mazhar olmuştur. Türk edebiyatında da ona geniş yer verilmiş, onun kahramanlığını, faziletlerini, ilmini, irfanını ve velîliğini en iyi ifade edenler Divan şairleri olmuştur. Divan şairlerinde Hz. Ali'ye karşı derin bir sevgi ve içten bir bağlılık sezilmektedir. Şairler, müstakil ve müşterek olmak üzere onun hakkında birçok na't yazmışlardır. Divan şiirinde

anlamda “ilim ve mal”ın insan hayatındaki yerine işaret eden düşüncelerinin özeti durumundaki bu hikâyeye göre Hz. Muhammed, “*Ben ilim şehriyim, Ali de onun kapısıdır.*”¹⁴ sözünü söyleyince Haricîler Hz. Ali’yi kıskanmışlar ve onun ilmını sorgulamak istemişlerdir. Haricîlerden on kişinin ilim ve malla ilgili sordukları aynı soruya Hz. Ali’nin nedenleriyle

Hz. Ali, bazen ilk üç halifeyle veya oniki imamla birlikte, bazen sadece kendisi için müstakil yazılan na’tlarda, bazen Hz. Peygamber’e yazılan na’tların son bölümlerinde, bazen de kaside ve gazellerin münferit beyitlerinde “kahramanlık, cömertlik, ilim, irfan ve velayet timsali” olarak anılmış, bu seçkin vasıflarıyla çeşitli teşbih, telmih ve mukayeselere konu edilerek övülmüştür. (...) Divan şairleri, Hz. Ali’nin ilim sahibi olmasını, sözlerinde ve uygulamalarında ilmi üstün tutmasını ve ilim tahsiline önem vermesini takdir etmişler, bu özelliklerinden dolayı onu ilim ve irfan abidesi olarak tavsif etmişlerdir.” (Güftâ 2002: 69-70).

¹⁴ Tirmizî (Menâkıb 20, [3969])’de geçen bu hadisin sahih olmadığına dair bazı kayıtlar vardır. Hz. Ali’den veya dört halifeden bahseden müstakil eserlerde, mesnevilerin dört halifeye övgü için ayrılan kısımlarında, ilmin konu edildiği bazı eserlerde, divanlarda bu söz sıkça geçer. Birkaç örnek:

Eytdi ‘ilmün şehri benven kamusu
İlla bu şehriün ‘Alî’dür kapusu (Âşık Paşa) (Yavuz 2000: II/2/743)
Benüm şehri-i ‘ilm kapu ‘Alî’dür
İçi nûr-ı hidâyet toptoldur (Mürîdî) (Kılıç 2005: 118)
Didi iki cihânuñ sevgülüsü
Benem şehri-i ‘ulüm oldur kapusu (Tebrizli Ahmedî) (Ayan 1996: 10)
Dil ü cândan diyüp durur peyam-ber
Ki şehri-i ‘ilm ben oldum ‘Alî der (Cem Sultan) (İnce 2000: 61)
Nebî medîne-i ‘ilm oldu bâbı Şâh-ı Necef
O dergehün itiyem ol kapuda derbânem (Hayâlî Bey) (Tarlan 1992b: 208)
Bula gör eyle medîneye vusûl
Ki kapusu ola damad-ı Resûl (Nâbî) (Kaplan 2008: 198)

İlim ve mal konusyla ilgili olarak şu hadis de hatırlanabilir:

“Dünya dört kişi içindir: Bir kul vardır, Allah kendisine mal ve ilim vermiştir de kul, malı hususunda Allah’tan korkmakta, (mal ve ilmi kullanarak) sılayırahim yapmakta, (mal ve ilimde) Allah’ın hakkı olduğunu bilmektedir. İşte bu kimse en faziletli bir makamdadır. Bir kul vardır, Allah ona ilim vermiştir, mal vermemiştir, ama iyi niyetlidir ve ‘Malım olsaydı onu falan kişi gibi (hayırda) harcardım.’ der. İşte bu kimse niyetindeki yapılmış gibi sevaba nail olur, ikisi de eşit şekilde ücrete konar. Bir kul vardır, Allah ona mal vermiştir, fakat ilim vermemiştir. Malını cahilane harcar. Malı hususunda Rabb’inden korkmaz. (Cimriliği, cahilliği sebebiyle) malıyla sılayırahim yapmaz, malında Allah’ın da hakkı olduğunu hiç düşünmez. İşte bu kimse, mertebelerin en düşüğündedir. Bir kul vardır, Allah ona ne ilim ne de mal vermiştir, ama ‘Eğer malım olsaydı onunla falan kimsenin yaptıklarını ben de yapardım.’ der. Bu da niyetiyle muamele görür. Niyet ettiği kimsenin vebalini aynen elde eder.” Tirmizî, Zühd 17, (2326); İbni Mâce, Zühd 21, (4228) (Canan 1991: XV/175-176).

birlikte verdiği farklı, veciz cevapları içeren ve bu on kişinin doğru yolu bulmasıyla son bulan hikâyenin, özellikle ilimden söz edildiğinde, mala karşı ilmin niçin tercih edilmesi gerektiği hususu işlenirken anlatıldığı görülür. Ancak bazı eserlerde bu konu bir hikâye olarak anlatılmamış, sadece ilmin maldan üstünlüğü birkaç madde hâlinde ve Hz. Ali'yle bir bağ kurulmaksızın verilmekle yetinilmiştir. Kaynaklara bakıldığında sözü edilen konunun 11. asırdan 19. asra kadar özellikle ilimden, Hz. Ali, dört halife ya da evliyadan bahseden eserlerle dinî, ahlaki konulu eserlerde, nasihatnamelerde ve edebî eserlerde çokça yer aldığı görülür. Tespit edilebilen bazı eserlerde bu konu şöyle geçmektedir:¹⁵

Şerif Radî (öl. 406/1015)'nin hazırladığı *Nehcü'l-Belâğa* adlı eserde, Hz. Ali'nin Kûfeli Kümeyl b. Ziyâd'a ilim ve malla ilgili olarak “*Akıl, Bilgi*” başlıklı bölümde şöyle söylediği yazılıdır:

“*Ey Kümeyl, ilim maldan hayırlıdır; ilim seni korur, sense malı korursun. Mal, vermeye azalır, ilim öğretmekle çoğalır. Mal sahipleri malın zevaliyle zevâl bulup giderler. Ey Ziyâdoğlu Kümeyl, bilgiyi elde etmek, âdetâ dindir ki Allah'a onunla yol bulunur. İnsan, yaşarken onunla tâat elde eder; ölümünden sonra da iyilikle, hayırla anılır. İlim hâkimdir, malsa hüküm altındadır, mağluptur. Ey Kümeyl, malları hazinelerde biriktirenler, diriyeğin ölmüşlerdir; bilginlerse dünyaya durdukça yaşarlar. Kendileri yok olup gitmişlerdir, fakat eserleri yüreklerde mevcuttur.*” (Gölpınarlı trz: 414).

Ebu Nuaym el-İsfahânî (öl. 430/1038)'nin *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Asfiyâ* adlı eserinde, *Nehcü'l-Belâğa*'da da geçtiği şekliyle Hz. Ali'nin Kümeyl b. Ziyâd'a öğüdü olarak verilen kısımda konu şu şekildedir:

“... İlim maldan daha değerlidir. İlim seni korur, malın koruyucusu ise sensin. İlim, onu işledikçe, onunla amel ettikçe daha da artar, fakat mal harcadıkça tükenir. Âlimi sevmek dindedir. İlim âlime yaşarken tâat kazandırır, öldükten sonra hayırla anılmasını sağlar. Mal biriktiren ise malla birlikte yok olur, adı da kalmaz. Mal yığanlar diriyeğin bile ölü gibidirler. Ulemanın ise dünyaya durdukça adı anılır. Âlimler ölüp gider, ama menkıbeleri gönüllerde yaşar. İlim

¹⁵ Metinlerin tespiti konusunda yardımını gördüğüm hocam Prof. Dr. Âdem Ceyhan'a ve fikirlerinden yararlandığım hocam Prof. Dr. Ömür Ceylan'a teşekkür ederim.

ancak, ona sahip olanların ölüp tamamen yok olmasıyla ortadan kalkar..." (Sahabeden Günümüze... 1995: 199-200).

Kümeyl b. Ziyâd'la ilgili aynı rivayet İmam Gazâlî (öl. 505/1111)'nin *İhyâu Ulûmi'd-Dîn* adlı eserinde de geçer:

"Kümeyl, ilim maldan hayırlıdır. Çünkü ilim seni, sen ise malı korursun. İlim hâkim, mal mahkûmdur. Mal harcanmakla eksilir, ilim sarfiyatla artar." (Gazâlî 1998: I/17)

Ziyaroğullarından (316/928-470/1077) Emîr Unsurü'l-Maâli Keykâvus tarafından 475/1082 yılında yazılan ve Mercimek Ahmed bin İlyas tarafından 835/1431'de II. Murad (1421-1451)'in isteğiyle Farsçadan Türkçeye çevrilen *Kabus-nâme*'nin "Ata ve Ana Hakkın Yerine Getirmeyi Beyan Eder" başlıklı bölümünde aynı konu şöyle geçmektedir:

"Bir dahi ey cigergüşem, cehdeyle ki tanlacak durduğun vakit senden yukarılara bakıp melûl olma; senden aşağılara bak sevin. Ta ki şakirlerden olasın. Ve dahi cehdeyle ki eğer mala yoksul olup akıl ve danişte bay olasın. Zira ki akıl ve daniş mal ve menalden yeğdir. Anın için ki akıl ve bilü ile mal hâsıl etmek olur ve lakin mal ile akıl ve bilü hâsıl etmek olmaz. Ve bir dahi bu kim mal cahilden gitmeye imkân vardır, amma akıl ve bilü kişiden gitmez. Ve hem mala uğrudan ve haramiden ve oda yanmaktan ve buna benzer nesnelere ziyan vardır ve lakin akıl ve bilüye hiç ziyan yoktur. İmdi ey cigergüşem ağer aklın ve bilün var ise hüner öğren ki akıl ve bilü olsa ve hüner olmasa ol bir tene benzer ki yalnızca ola ve bir surete benzer ki canı olmaya. Filcümle çünkü aklın ve bilün ve hünerin oldu, zinhar edeb dahi elden koma. Nitekim Arap aydur: El-edebü suretü'l-akli, yani edep aklın görküdür." (Gökyay 2006: 44).

Karahanlılar devri İslam fakihleri arasında gösterilen ve Türkistan'ın Zernûc beldesine nispet edilen Burhanuddin ez-Zernûcî (öl. 593/1196'dan önce)'nin *Ta'îmü'l-Müteallim* adlı ilim, ilmin değeri, ilim öğrenmenin önemi, hoca öğrenci ilişkisi... gibi konuların işlendiği eserinde ise ilim ve mal konusu Hz. Ali'yle Haricîler arasında geçen bir hikâye olarak şöyle anlatılır:

"Haricîlerle Hz. Ali (r.a.) arasında şu tartışma geçer: Haricîler Hz. Ali'ye sorarlar, 'Ya Ali ilim mi üstün yoksa mal mı?' Hz. Ali (kerremallahu vecheh) 'İlim daha üstündür' diye cevap vermiş, fakat delil istemeleri karşısında ilmin üstünlüğünü şu şekilde ortaya koymuştur:

‘İlim maldan üstün, çünkü ilim seni korur, hâlbuki sen malı korursun.’ (...)

‘İlim harcandıkça artar, mal harcandıkça azalır.’ (...)

‘İlim sayesinde düşmanlar dost olur, fakat mal böyle değildir.’ (...)

‘İlim dünyadan uzaklaştırıp ahirete yaklaştırır. Mal ise ahiretten uzaklaştırıp dünyaya meylettirir.’ (...)

‘İlim sahibi öldüğü zaman sahibinin mülkiyetinden çıkmaz, fakat mal kişi öldüğü zaman biter.’ (...)

‘İlim sahibine sirayet eden bir nurdur. Mal ise buna muhaliftir.’ (...)

‘İlim Allah’ın kelamından çıkar, mal ise topraktan çıkar.’ (...)

‘İlim peygamberlerin sevgilisidir. Mal ise Nemrud, Firavun, Haman ve Karunların sevgilisidir.’ (...)

‘İlim kendine hizmet edilendir. Mal ise hizmet edendir.’ (...)

‘İlim ruhun gıdasıdır. Mal ise cesedin gıdasıdır. Korku anlarında ilim, sahibine arkadaş, dost olur. Mal ise aksine korku, ürküntü verir. Yolculuk sırasında ilim insanın arkadaşdır. Mal ise yolculukta senin düşmanın olur. Yalnız başına ilim tatsız da olsa kurtulmana sebep olur. Fakat mal böyle değildir. İlim peygamberlerin mirasıdır. Mal ise eşkiyanın mirasıdır. Kıyamet gününde ilmin hesabı yoktur. Fakat malın helal iş hesabı, haram iş azabı vardır. İlimin sahibi şefaatecek, malın sahibi iş şefaate edilecektir. İlim sahibi asla unutulmaz, fakat mal sahibi unutulur gider. İlim kalbi nurlandırır, mal ise kalbi karartıp katılaştırır. İlim sahibi Allah’a kulluğu, mal sahibi ise ilahlık iddiasında olduğunu iddia eder.’” (ez-Zernûcî 1996: 70-72).

Kime ait olduğu ve ne zaman yazıldığı belli olmayan, ancak içerik olarak *Ta’lîmü’l-Müteallim*’e çok benzeyen *Minhâcü’l-Müteallim*’de de ilim ve malın karşılaştırıldığı bir bölüm vardır. Burada ilmin maldan üstünlüğü yedi madde hâlinde sıralanır, ancak diğer eserlerden farklı olarak ilmin maldan üstünlüğüne dair cümleler Hz. Ali’nin değil, Abdullah b. Mes‘ud’un dilinden verilir. Bundan hemen önce de aynı konuyla ilgili bir rivayet yer alır:

“İlim hazinelerden daha üstündür. Çünkü hazinelerden harcanınca eksilirler, ilimse harcanmakla çoğalır. İlim, sahibini (ehlini) her türlü afetten korur, mal ise sahibini afetlere sokar. İlimin örneği yol üzerindeki kandil örneği gibidir.

Yoldan gidip gelenler onun ışığından istifade ederler, aydınlanırlar. Fakat kandilin ışığı asla eksilmez.

Bil ki insanlar ilim ile maldan hangisinin daha üstün olduğu hususunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Biri demiş ki ilim maldan daha üstündür, diğeri ise mal ilimden daha üstündür demiş. Bu şekilde tartışmışlar, nihayet Abdullah b. Mes'ud'a bu konuyu sormak üzere bir elçi göndermişler. Adam gidip tartışma konusunu ona sormuş. İbn-i Mes'ud şöyle buyurmuş: Bil ki ilim yedi yönden maldan daha üstündür:

1. İlim peygamberlerin mirasıdır, mal ise firavunların, eşkıyanın mirasıdır.
2. İlim, sahibini korur, oysa malı sahibi korur.
3. Malı Allah sevdiğine de sevmeyişine de verir, fakat ilmi sadece sevdiğilerine verir.
4. İlim vererek ve harcanarak eksilmez, mal ise harcanarak ve vererek eksilir.
5. İlim sahipleri ölmezler, kıyamete kadar da amelleri kesilmez, ebedî olarak ilmi kendileri ile beraber gider. Mal sahibi ise ölür, ameli kesilir, malı başkalarına kalır.
6. İlim sahibi kabirde azaba uğramaz, cesedi çürümez. Mal sahibi ise kabirde azaba uğrar, cesedi çürür.
7. Mal sahibi kıyamet gününde her bir dirhemi nereden kazanıp nereye harcadığından sorulacak, bundan dolayı hesaba çekilecek. İlim sahibine ise öğrendiği her bir meseleden dolayı bir derece, her bir harften dolayı bir sevap, Kur'an'ı abdestsiz okursa onun her bir harfine karşılık on sevap verilecek, eğer namaz dışında abdestli okursa her harfine karşılık yüz sevap verilecek, eğer namazda okursa her harfine karşılık bin sevap verilecek." (Minhâcü'l-Müteallim trz.: 33-34).

Muhammed bin Ebû Bekr el-Uşûrî (öl. 660/1261?)'nin Arapça olarak kaleme aldığı *Şerh-i Hadîs-i Erbaîn* adlı eserinde ilim tahsil etmenin öneminden bahseden dördüncü hadisten sonra anlatılan ilim ve malla ilgili hikâye ise *Ta'limü'l-Müteallim*'dekine benzer şekilde anlatılmıştır. Burada dikkati çeken husus, Hz. Ali'nin kendisine ilim ve maldan hangisinin daha üstün olduğunu soranlara, 'Eğer bana bu soruyu sormaya devam etmiş olsaydınız yaşadığım sürece her birinize başka başka cevap verirdim.' şeklindeki ilim konusunda kendine güvenini ortaya koyan cümlesidir. İlim

ve malın mukayesesine dair Hz. Ali'ye atfedilen cümleler kırk hadis şerhinde şöyle sıralanmıştır:

“İlim peygamberlerin mirasıdır. Mal ise Kârûn, Şeddâd, Firavun ve benzerlerinin mirasıdır. (...)

İlim seni korur. Malı ise sen korursun. (...)

Mal sahibinin birçok düşmanı vardır. İlim sahibinin ise pek çok dostu vardır. (...)

Mal harcamakla azalır. İlim ise harcamakla çoğalır. (...)

Mal sahibi cimrilik ve alçaklıkla çağrılır, ilim sahibi ise azamet ve şerefle çağrılır. (...)

Mal hırsızlıktan korunur, ilim ise korunmaz. (...)

Mal sahibi kıyamet günü hesaba çekilecek, ilim sahibi ise kıyamet gününde şefaathane edecek. (...)

Mal zamanla yok olur, ilim ise yok olmaz ve çürümez. (...)

Mal kalbe kasvet verir, ilim ise kalbi nurlandırır. (...)

Mal sahibi malına güvenerek tanrılık iddia eder. İlim sahibi ise kulluk davasındadır.” (Durak 2002: 14-16).

Telif ve tercüme eserleriyle döneminin önemli simaları arasında yer alan İznikli Mûsâ bin Hâcî Hüseyin (öl. 838/1434)'in Münebbihü'r-Râkidîn (Uyurları Uyandırıcı) adlı on beş bölümden oluşan eserinin “Beyânu Fazîleti'l-'İlm” başlığı altında ilimin maldan üstünlüğü şu şekilde anlatılır:

“...‘ilm çokaldup kemâle erişdürmek hayırlıdır mâl çokaldup kemâle erişdürmekden hoz sen saklarsın dahu anuñ sebebinden dünyâda ve âhiretde belâlardan kurtılmazsın ve dahu ‘ilm pâzişâh gibi hâkimdür ve mâl râ‘iyyet gibi mahkûmdur pes sultânıla râ‘iyyet arasında fark ne mikdârısa ‘ilmile mâl arasında dahu ol deñlü kıyâs kıl belki dahu ebter ve dahu mâl virmegile ve harc kılmağıla noksân olur ammâ ‘ilm verüp harc etmegile karşı ziyâde olur imdi bu zâhirdür kim vermegile eksilenden vermegile ziyâde olan hayırlıdır ve dahu Ebu'l-esved eydür râziye Allâhu ‘anhu hîç bir nesne yok ol ‘ilimden ‘azîzrak ola görürsün kim bu pâzişâhlar halk üzerine hâkimlerdür ammâ ‘âlimler ‘ilmile pâzişâhlar üzerine hâkimlerdür İbni ‘Abbâs râziye Allâhu ‘anhu eydür Hak Ta‘âlâ Süleymân peygâmberi ‘aleyhi’s-selâm muhayyer kıldı ‘ilmile mâlî mülk

ortasında ya'nî Hak Ta'âlâ dedi ki yâ Süleymân dilerseñ 'ilm ihtiyâr eyle saña 'ilm vereyin dilerseñ mâl u memleket ihtiyâr eyle anı vereyin Süleymân 'aleyhi's-selâm 'ilmi ihtiyâr kıldı Hak Ta'âlâ 'ilm ve mâl u memleketi cümlesin bile verdi..." (Yavuzarslan 2002: 463).

Mehmet Ali Aynî de *Türk Ahlakçıları* adlı eserinde "Hacı Hüseyinoğlu İznikli Ebulfazl Musa" başlığıyla müelliften ve Münebbihü'r-Râkidîn'den bahseder ve ilmin maldan üstünlüğünü İznikli Musa'dan nakille özet olarak verir (Aynî 1993: 53).

15. asır müelliflerinden Amasyalı Ali b. Hüseyin (öl. 875/1470)'in *Tariku'l-Edeb* adlı eserinde "İlmüñ Fazîletin Dahi Edeblerin Bildürür" başlığı altında ilim ve malın karşılaştırıldığı bölüm şöyledir:

"Zîrâ 'ilm taleb itmek sâ'ir ferâyizden bir farzdur ki lâzimetü'l-ikâmedür ve iki cihânuñ şerefi anuñladur. Zîrâ ki kişi dünyâdan intikâl idüp gider olduğu hâlde mecmû'-ı 'ömri hâsılı mâl ü menâl ve nakd ü cins ve esbâb u emlâk ki ma'bûd ve maksûd idinmiş, dıoşirüp yığmış idi, hep dökülür kalur. Birisi kendüyle gitmez ve 'ilm senüñle bile gider ve ehl ü 'ıyâl ve hadem ü haşem ki mahbûb u ma'sûk idinmişdi. Öldüğünden soñra bir lahza yaturmazlar belki 'aceyleyle techîz ü tekfîn idüp makbereye gönderürler. Birisi buçuk sâ'at yoldaş olup bile varamaz ve 'ilm refik yoldaşdur, şefikdür ayrılmaz senden ve mâli uğru ve harâmî alur ve telef olur, 'ilmi kimse ne uğrulayubilür ve ne gazabla alıbilür. Mâli sâhibi saklar ve 'ilm ıssını hıfz ider ve mâli harc itdüğünce eksilür ve 'ilm tasarruf kıldığunca artar." (Şeker 2002: 162-163).

15. ya da 16. asırda Bâlî tarafından Farsça bir eserden tercüme edilen *Bahru'n-Nesâyih*, adından da anlaşılacağı üzere bir nasihat kitabıdır ve eserin ikinci babı "İlm-i Dâniş Beyânındadır" başlığını taşır. Bu bapta ilim ve mal konusundaki vecize şu şekilde geçmektedir:

"Ehl-i dâniş dimişlerdür: Mâldan 'ilm yegdür. Egerçi mâl ve dünyânüñ metâ'-ı mütenevvi'ası ve zehârifi ve ârâyışı gönüllerde mahbûb düşmişdür ki mâl bezl itmegile dünyâda âsâyış ü refâhiyyetile 'ıyş ü 'işret ve sürûr u râhat yüz gösterür ve hem mâl bezl itmegile âhîret âbâd idüp yarıngı günüçün hayrıla zahîre idinmege kâbildür. Bu cümlesiyle 'ilmüñ mâl üzerine niçe fazîleti vardur. Beşini zikr idüp bâkîsini terk idelüm.

Evelki oldur kim: Selâtîn-i rûzigâr ve her pâdişâh-ı kâmkâr ehl-i dânişi mu'teber dutup 'ulemâyı muhterem ve mükerrem dutmakda mübâlagayıla

ri 'âyet itmegi kânûn-ı melikânelerine muvâfık göregelmışlerdür ammâ mâl-dâr tâ'ifenuñ hâli bunuñ 'aksinedür. Mâli çoklar mâlları saklamagıçun pâdişâhlar belki beglerüñ hizmet-kârlarına hizmet idegelmışdür.

İkinci: 'Ulemâ 'ilm vesîlesiyle ekser hatarlardan masûn ve mahfûz ve belâ-lardan fârig eymenlerdür. Mâllu kişilerüñ hâli bunuñ 'aksinedür. Başları ve cânları mâl ucundan hatar ma'berlerinden ve âfet mi'râzlarından hâli degildür. Mukîmiken bî-huzûr ve bî-âsâyış geçerler, müsâfir olıcak el-'iyâzü bi'llâh.

Üçüncü: Mâl ki isrâf üzerine ifrâtıla harc olınsa kûh-ı Kaf olursa tîz fenâ bulup tükenür, 'ilm ne kadar ziyâde harclansa ol kadar artar.

Dördüncü: Eger vakâyi '-i rûzigârdan bir hâdise mâl bol bulursa mâla fenâ irüp sâhib-i mâl müflîs derviş olur. Ol meşakkatler ki mâl hakkında çekmişdür zâyi' olur. 'İlmüñ hâli bunuñ 'aksidür ki 'ilm 'âlimden hergiz ayrılmaz eger cemî'-i 'âlem cem' olsalar ki bir mes'ele 'âlimüñ hâtırından mahv ideler mümkün degildür.

Beşinci: 'İlm ki var gâlibâ mûcib-i fevz ü necât olur. Âhiretde mâl ekser sebeb-i 'azâb ve 'ukûbet olur ve 'âlimüñ hiç mâli olmasa 'ilm vesîlesiyle mâl hâsil idebilir ammâ mâli olup 'ilmi ve kifâyeti olmayanuñ mâlula 'ilm hâsil itmesi müte'azzirdür." (Birlik 2001: 56-57; Er 1998: 116-117)¹⁶

16. asır müelliflerinden Şemseddin Sivasî (öl. 1006/1597)'nin *Menâkıb-ı Çehâr-Yâr-ı Güzîn* adlı eserinin Hz. Ali'den bahseden bölümünde "Menkıbe" başlığıyla ilim ve malın konu edildiği hikâye de *Ta'îmü'l-Müteallim* ve *Şerh-i Hadîs-i Erbaîn*'de anlatılanla hemen hemen aynıdır. Burada Hz. Ali'nin cevapları şöyle verilmiştir:

"İlim peygamberlerden (as) mirastır. Mal Kârûn, Firavun ve Hâmân'dan mirastır. (...)

İlim efdaldır, çünkü ilim sahibini saklar, malı ise sahibi saklar. (...)

İlim efdaldır, çünkü mal sahibinin düşmanı çoktur, ilim sahibinin ise dostu çoktur. (...)

İlim efdaldır, çünkü mal sarf edilince eksilir. İlim sarf edilince artar. (...)

¹⁶ Her iki çalışma da farklı nüshalara dayanmaktadır. Çalışmalarda mütercim hakkında bir bilgiye de ulaşamadığı belirtilmiştir. Dilek Birlik'in çalışmasında eserin yazılış yılı 871/1466 (s. 10), Âdem Er'in çalışmasında ise 961/1553 (s. 8) olarak verilmiştir.

Mal sahibini cimri diye, ilim sahibini ise büyük isimlerle çağırırlar. (...)

Mal eşkiyadan saklanır, ilim eşkiyadan saklanmaz. (...)

Mal durmakla zayı olur. İlim durmakla zayı olmaz. (...)

Mal kalbi karartır, ilim ise nurlandırır. (...)

Mal sahibi, çok malı sebebiyle ilahlık davasında bulunur. İlim sahibi böyle bir davada bulunmaz. (...)

Mal kalbin katılaştırmasına sebep olur, ilim rahmete sebep olur.”¹⁷ (Kargılı ve Yolcuoğlu 2005: 270-271).

Taşköprülüzâde Ebulhayr İsameddin Ahmed Efendi (öl. 968/1561)'nin *Miftâhü's-Saâde ve Misbahü's-Siyâde* adıyla Arapça olarak yazdığı ve oğlu Taşköprülüzâde Muhammed Kemâleddin Efendi (öl. 1030/1620)'nin *Mevzûâtü'l-Ulûm* adıyla Türkçeye çevirdiği, ilimlerin tarifi ve tasnifi konusunda en kapsamlı, en derli toplu bilgiyi veren eserde ilim ve mal konusu “*İlmin Fazileti*” başlığıyla yedi madde hâlinde şu şekilde geçmektedir:

“Allah’ın galib arslanı hazreti Ali ibni Ebî Tâlib (kerremallahü vecheh) buyurdu: İlim maldan yedi yönüyle üstündür:

1. *İlim peygamberler mirası, mal firaounların mirasıdır.*
2. *İlim vermek ile azalmaz, mal vermekle azalır.*
3. *İlim korumaya, bekçiye muhtaç değil, malı ise beklemek, korumak lazımdır. Bilakis ilim sahibini korur, onu günah ve yasaklardan men eder.*
4. *Âlim ölürse ilmi kendiyile kabre girer, mal sahibi ölünce malını dünyada bırakır gider.*
5. *İlim yalnız mümine nasip olur, mal mümine ve kâfire nasip olur.*
6. *İnsanlar din işlerinde âlime muhtaçtırlar, ama mal sahibine kimse muhtaç olmaz.*
7. *İlim, sahibini sıratı geçmekte takviye edip huzura kavuşmağa sebep olur. Mal ise sahibini sıratı geçmekten men eder.” (Taşköprülüzâde Ahmed Efendi 1975: I/27).*

¹⁷ Sivasî, hikâyenin sonunda “*Mişkâtü'l-Envâr kitabından alındı.*” diyerek bu hikâyenin Gazâlî'nin *Mişkâtü'l-Envâr* (İmam-ı Gazâlî 2007) adlı eserinden alındığını belirtmiştir. Ancak adı geçen eserde ilim ve malla ilgili bazı cümleler olmakla birlikte böyle bir hikâye ya da ilim ve malın karşılaştırıldığı bir kısma rastlanamamıştır.

Edebiyatımızdaki ilk çocuk dergisi olarak gösterilen ve 1869-1870 yıllarında 49 sayı olarak çıkan *MümeYYiz* dergisinin 14. sayısında yayımlanan “*Bilmek ve Bilmemek*” başlıklı yazıda bilmenin, dolayısıyla ilmin önemi ve buna mukabil malın ilme nazaran durumu şöyle verilir:

“... ilim sahibi olanların kendisine faydasının dokunduğu gibi etrafındakilere de faydası dokunur. Nihayet bir adam dünya kadar mal sahibi de olsa onu bir günde harcayıp yok edebilir. Fakat ilim öyle değildir. Harcadıkça artar. Bir insan ömrü hayatında biriktirdiği malını evlatlarının ilim ve hüner kazanması için harcamazsa öldükten sonra malını dünyada bırakıp gideceği için üzülür. Fakat evlatları onun vefat ettiği gün matem yerine bayram yaparlar. Bu maldan terbiye edilmemiş evlatlar da hayır görmez. Bunun aksine bir adam malını evlatlarının iyi yetişmesi ve hayır işlerine harcar ise hem evlatları arkasından hayır duâ ettirecek işler yaparlar hem de hayır yaptığı kişiler arkasından hayır duâ ederler. Böyle bir adam vefat ettiğinde cümle âlem matem eder ve arkasından *Fatiha* okur. Kısaca ilim olmadan akçenin değeri yoktur. İnsanın öldükten sonra kendisine yarayacak olan şeyin ilim olduğu göze çarpmaktadır. Tükenmeyen, harcadıkça artan bu hazine, insana ahiret hayatında da fayda sağlamaktadır.” (Arslan 2007: 48).

Buraya kadar olan metinlere, ileride üzerinde durulacak olan 14. asırdan Âşık Paşa (öl. 733/1332)'nın *Garib-nâme*, 15. asırdan Bedr-i Dilşad (doğ. 807/1404-5, öl. ?)'ın *Murad-nâme*, 16. asırdan Hazînî'nin *Şerh-i Hadîs-i Erbaîn* tercümesi (trc. 930/1524) ve 18. asırdan Sünbülzâde Vehbî (öl. 1222/1808)'nin *Lutfiyye* adlı manzum eserleri de katıldığında, ilim ve mal konusunun hemen her asırda farklı eserlerde ortaya çıktığı ve konunun ilimle ilgili olarak önemine binaen bir devamlılık gösterdiği rahatlıkla söylenebilir. Tespit edilebilen dördü manzum on dördü mensur toplam on sekiz metinden dokuzunda ilim ve malın mukayesesi, Hz. Ali'yle ilişkilendirilerek yer almıştır. Bunlardan beşinde konu Hz. Ali'yle Haricîler arasında geçen bir olayın hikâyesi olarak anlatılmış, dördünde ise Hz. Ali'nin nasihati şeklinde verilmiştir. Bir metinde ise kendisine soru sorulan ve ilmin maldan üstün olduğunu söyleyen Hz. Ali değil Abdullah b. Mes'ud'dur. İlmin maldan üstünlüğü metinlerden birinde beş, ikisinde yedi, altısında on madde hâlinde; geri kalan dokuzunda ise madde madde sıralanmadan ve belli bir sayı zikredilmeden verilmiştir. Ancak bunların tamamı dikkate alınıp birleştirildiğinde ilmin maldan üstünlüğüne dair hususların çoğaldığı görülür. Buradan hareketle, ilim ve malı

eserlerinde konu eden müelliflerin hem başka eserlerden faydalanarak hem de kendi düşüncelerini, yorumlarını katarak yeni maddeler ekledikleri, bir anlamda konuyu genişletip geliştirdikleri, ilmin maldan üstünlüğünü farklı açılardan görerek ifade etmeye çalıştıkları söylenebilir. Hemen belirtmek gerekir ki bunların bir kısmı birbirine yakın, birbirini içine geçmiş konulardır ve birlikte düşünölmelidirler.¹⁸

2. Dört Şairin Dilinde İlim ve Mal

İlim, ilim dalları, ilim öğrenmenin önemi ve yolları, hoca öğrenci münasebetleri gibi konular, klasik Türk edebiyatında şairlerin de sık sık üzerinde durdukları konulardandır. Şairler zaman zaman ayet, hadis ve vecizeleri de söz konusu ederek ilimle ilgili şiirler söylemişler, bazen bir beyitle bazen de bir gazel veya uzunca bir manzumeye düşüncelerini nazma çekmişler, konuyla ilgili çeşitli tavsiyelerde bulunmuşlardır.¹⁹ Za-

¹⁸ İlim çeşitli açılardan ele alınıp malla mukayese edilirken amelsiz ilmin faydasızlığı da özellikle vurgulanır. Sinan Paşa ilimle amelin bir arada olması durumunda bunun bir hazine, aksi takdirde ise bir eziyet olacağını dile getirir. Sünbülzâde Vehbî ise faydalı ilmin faydasız hâle gelmesini amelsizlikle açıklar:

‘İlm ile olsa ‘amel bir genc olur

Olmaz ise ‘ilm kırı renc olur (*Sinan Paşa*) (*Tulum* 2001: 110)

Dahi ol ‘ilm-i şerîf-i nâfi‘

Bî-‘amel olmaya mahv u zâyî‘ (*Sünbülzâde Vehbî*) (*Beyzâdeoğlu* 1996: 40)

Bu konuyla ilgili olarak “Faydasız ilimden Allah'a sığınırım.” hadisi de hatırlanabilir. (Tirmizî, Daavât 69, 3478; Nesâî, İstiâze 2, [8, 255]) (Canan 1991: VII/107) Diğer taraftan ilim ve mal konularının mukayesesi sırasında ilmin maldan üstün tutulmasını, tercih edilmesini, vecizelerdeki gayeye uygun olarak ve metinlerdeki genel anlayış çerçevesinde faydalı ilimleri öğrenmek ve öğrenilmesine vesile olmak şeklinde anlamak; malın ve mal kazanmanın yerildiği şekilde ya da bir reddetme olarak değil, *üstün tutma*, *tercih etme* şeklinde değerlendirmek icap eder. Buradan, insanların çalışıp mal mülk elde etmesinin, başkalarına da bu vesileyle faydalı olmasının bir sakıncasının olmadığı da kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

¹⁹ Ali Şîr Nevâî (öl. 902/1501), Lâmi‘î (öl. 938/1531), Celâl-zâde Sâlih Çelebi (öl. 962/1554), Fuzûlî (öl. 963/1556), Ulvî (öl. 993/1587), Cinânî (öl. 1004/1596), Gelibolulu Âlî (öl. 1008/1600) ve Ni‘metî (öl. 1186/1772) gibi şairler, divanlarının dibacelerinde “ilim” ve “şiir” arasında sıkı bir ilişki olduğunu doğrudan veya dolaylı bir şekilde ifade etmişlerdir. Fuzûlî'nin Türkçe *Divan*'ının mukaddimesinde yer alan şu cümleler ise bu hususta dikkat çekicidir: “Bu hâle yaklaşınca, himmetimin gelin süsleyicisi, nazmumun güzelliğinin örtülü kadınlarının bilgi süsünden yoksun olarak dünya gelin sandalyesinde görünmesini uygun görmedi ve yüksek istidadımın sarrafı, şiir ipimin düğü-

ten onlar, kendilerinde bulunan şiir söyleme istidatlarından başka, şairliklerinin bir yanını, en azından şiir için gerekli olan ilimleri öğrenmelerine borçludurlar.²⁰

“Divan şiirindeki nitelere göre ilim, insanı diğer canlı varlıklardan üstün kılan, eşyanın hakikatini kavratan, her şeyin doğrusunu bildiren, doğru yolu gösteren, doğruyu yanlıştan, iyiyi kötüden ve güzeli çirkinden ayırmanın en güvenilir yolu olan, ahlaki güzelleştiren, insana kendi özünü bildiren, Hak’tan haber veren, nefsin isteklerini engelleyip günah sebeplerini ortadan kaldıran, cehaleti yok eden, iki âlemden de sahibine fayda sağlayıp onu ebedî mutluluğa kavuşturan üstün bir vasıf, büyük bir nimet ve yüce bir rehberdir.” (...) *“Divan şairleri, genel manada dinî veya tasavvufî bilgiyi ifade etmek, peygamberlere veya velilere Allah’tan vasıtasız olarak ihsan edilen bilgiyi anlatmak, sahabelerin bilgi seviyelerini dile getirmek, bütün ilimleri toplu olarak belirtmek, dinî, tasavvufî, edebî ve müspet ilimleri ayrı ayrı anmak, öğrenilmesini veya ilgilenilmesini istedikleri ilimleri beyan etmek, güzel ahlak şubelerini zikretmek ve ilmin niteliğini bildirmek için “ilm” kelimesi ile birçok terkip oluşturmuşlardır.”* (Güftâ 2004: 17-21).²¹

Daha önce de zikredildiği üzere ilim ve malla ilgili mukayesenin bazı eserlerde ayrıca yer almasının Hz. Ali’yle ilgili anlatılan bir hikâyeye-

---

münün ilim cevherinden mahrum bir şekilde âlemin boynuna bağlanmasına rıza göstermedi. Zira, ilimsiz şiir, temeli sağlam olmayan bir duvar gibi olur ve temelsiz duvar da gayet değersiz olur. Şiirimin derecesinin, ilim hurkasından soyunmuş olmasını ihanet sebebi bilip ve ilimsiz şiirden ruhsuz beden gibi nefret ederek bir müddet, hayatımın sermayesini aklı ve nakli ilimlerin inceliklerinin kazanılmasına sarf ettim ve ömrümün bütününi, felsefe ve matematikle ilgili lüzumlu şeylerin alınıp dağıtılmasıyla geçirip hüner esnafının incilerinden nazım güzelime süsler düzenledim ve sırasıyla tefsir ve hadis öğrenip şiirin faziletine kınama yakıştırmamanın himmet eksikliği olduğu hakikatini bildim.” (Üzgör 1990: 28, 277).

²⁰ Mehmet Kaplan, “Şiir ve İlim” başlıklı yazısında bütün divan şairlerinin devirlerinin ilim ve felsefesini bildiklerini, ancak çoğunun bunu eserlerinde bir süs olarak kullandığını söyler (Kaplan 1971: 3). Divan şairleri, genellikle düzenli ilim tahsili görmüş, dönemlerinin birçok ilmine vakıf, yüksek makamlarda görev yapmış kişilerdir. Oran olarak ilmiye sınıfına mensup şairler en büyük dilimi oluştururlar, onları bürokratlar takip eder. (bk.: Güftâ 2004: 421-432). Rindmeşrep bir yapıya sahip olan divan şairlerinin ilim ve mal konusuyla ilgili olarak vurgulanması gereken bir özelliği de soy, makam, mal ve mülkle değil; kitap, ilim, irfan, fazilet ve kemal ile övünmeleri, sahip oldukları mal mülkten bahsetmemeleri ve bunlarla övünmemeleridir (Güftâ 2004: 451).

²¹ Eserde, “ilm” kelimesiyle kurulmuş tespit edilen 131 terkip verilmiştir.

den dolayı özel bir nedeni vardır. Ancak şairler bunun dışında, yeri gel-
dikçe ilim ve malı mukayese etmişler ve ilimle malın eşit olmadığı, ilmin
maldan üstünlüğü, malın geçici, ilmin ise kalıcı olduğu, malın değil ilmin
insan için bir iftihar vesilesi olabileceği, mal yığmanın, biriktirmenin fay-
dasızlığı, asıl fakirliğin cehalet olduğu, malın mülkün kişiyi ilim tahsil
etmekten alıkoyduğu... gibi hususları şiirlerinde sıkça dile getirmişlerdir.
Eserlerde ilim ve malın ele alındığı birçok örnek bulmak mümkündür.²²
Örneğin aşağıdaki beyitlerde ilmin üstünlüğü şöyle dile getirilir:²³

Ol Emîrû'l-mü'minîn eytdi yine
Dünya mâlı dek degül Hak 'ilmine

Bu 'ilim yigrekdür ol mâldan bilün
'İlme key renc yîñ ü key ragbet kılûñ (*Âşık Paşa*) (*Yavuz 2000:*
II/2/747)

Evet 'ilm efdal durur mâlden
İşit hâlden diyeyim kâlden (*Bedr-i Dilşad*) (*Ceyhan 1997: II/540*)

²² "İlim" ve "mal" söz konusu olduğunda ilimden yana bir tavır alınır. Ancak konu
"aşk" olduğunda ilim aşkın yanında bir "kıl ü kâl"den ibaret kalır:

'İlm kesbiyle pâye-i rif'at
Ârzû-yı muhâl imiş ancak
Aşk imiş her ne var 'âlemde
'İlm bir kıl ü kâl imiş ancak (*Fuzûlî*) (*Akyüz vd. 1997: 306*)

Şairler bazen aşkın kendisini de bir ilim, okunacak bir kitap ya da şerh edilip öğ-
renilecek bir metin olarak görürler. Şeyhî (öl. 835/1431?), aşk ilmini tahsil etmenin
zorluğunu söylerken Ahmet Paşa (öl. 902/1496), aşk ilmini çok iyi tahsil ettiği ve
âşıkları toplayıp onlara genel bir aşk dersi verse doğru olacağı iddiasındadır:

Tahsil-i 'ilm-i 'aşkı âsân bilirdin evvel
'Ömr âhir oldu olmaz hâsıl bu hoş hasâyil (Şeyhî) (İsen ve Kurnaz 1990: 206)
Fenn-i 'aşkı şöyle tahsil itmişim mührinle kim
Devşürüp 'uşşâkı bir gün ders-i âm itsem gerek(Ahmet Paşa)(Tarlan 1992a:200)

Aşk ve ilim ilişkisi hakkında daha geniş bilgi için bk. (Koçın 2003: 398-399)

²³ İlim ve malın mukayesesine dair gerek divanlarda ve mesnevilerde gerekse ilimden
bahseden başka eserlerde çok fazla örnek bulmak mümkündür. Ancak burada sa-
dece birkaçı zikredilip bütün bunların bir hülasası durumundaki ilim ve malın
topluca mukayese edildiği dört şairin şiirleri üzerinde durulmuştur. Başka örnekler
ve bazı değerlendirmeler için Hüseyin Güftâ (2004: 448-458) ve Âdem Ceyhan
(2006: 375-376)'ın eserlerine bakılabilir.

‘İlm efdaldür didi sen tutma şek
Pes ki mâldan ‘ilmi yig bilmek gerek (*Hazîmî*) (*Avcı* 2007: 100)

Var mıdır fâ’idesi dünyâda
Diseler de saña Vehbî-zâde

İrs olur mı eb ü ceddüñ hüneri
‘İlmidür necl-i asîlüñ pederi
(...)

Mâl ile ‘ilmi müsâvî sanma
Mâla ragbetle varup aldanma (*Sünbülzâde Vehbî*) (*Beyzâdeoğlu*
1996: 36)

Şeref virmez dür ü gevher kemâl olmaz zer ü zîver
Hüner kesb it hüner bahr-i fazîlet kân-ı ‘irfân ol (*Bâkî*)(*Küçük*
1994: 30)

Gel ey râhat sanan esbâb-ı cem‘in kılma nâdânlig
Tarîk-ı fakr tut kim fakr imiş ‘âlemde sultânlig

‘İbâdet-i Hak u kesb-i ‘ulûm için mutlak
Komaz mülâhaza-i zabt-i mâl bende mecâl (*Fuzûlî*) (*Akyüz vd.:*
1997 200, 307)

Ma‘rifet ehline çün gencîne-i ‘irfân yeter
Ey Usûlî gam degil olmazsa mülk ü mâllar (*Usûlî*)(*İsen* 1990:130)

Cehle beñzer cihânda fakr olmaz
Kati yohsul cihânda câhildür

Mâl ile nâkısı ganî sanma
Ol kişidür ganî ki kâmindür (*Latîfî*) (*Canım* 2000: 100)

14. asrın önemli siması Âşık Paşa'nın *Garib-nâme* adlı eserinde, "Beşinçi Dâsitân Onunçı Bâbdan Beyân İder Kim İlm Mâldan Efdaldür Bil Kim Hazret-i Risâlet Aleyhi's-Selâm Alî'ye Kerrema'llâhu Vechehu Buyurdu Ki 'Ene Medînetü'l-İlmi ve Aliyyün Bâbuhâ' Çün Havâric Bu Hadîsi İştîdiler Hased İltüp On Kişi İttifâk İtdiler Ki Alî'den Su'âl İdeler Ki İlm Efdal Midür Ya Mâl Bir Bir Varup Alî'ye Su'âl İtdükleri ve Cevâbın Beyân İder" başlıklı bölümde 154 beyitle (9479-9632. beyitler) ilmin maldan daha üstün olduğu Hz. Ali'ye nispet edilen hikâyeyle birlikte anlatılır. Âşık Paşa bu bölümdeki

ilk beyitlerde Tanrı ilminin mutlaka öğrenilmesi gerektiği, ilim öğreneni halkın seveceği ve ona muhtaç olacağı, âlimin hem Tanrı hem de halk yanında büyük bir değerinin olduğu, dünyada ilmin de malın da tatlı olduğu, ancak ilim öğrenenin âlim ve fazıl, mal biriktirenin ise cimri olarak anılacağı gibi hususları beyitlerine taşır. İlmin maldan daha değerli olduğunu ifade ettikten sonra, “*Ben ilim şehriyim, Ali de onun kapısıdır.*” hadisini verir, bunu bir beyitle de Türkçe olarak ifade eder:

Eytdi ‘ilmüñ şehri benven kamusu
İlla bu şehrüñ ‘Alî’dür kapusu (Âşık Paşa) (Yavuz 2000: II/2/743)

Âşık Paşa buradan sonra on kişinin gelip Hz. Ali'ye soru sormalarıyla ilgili yukarıda geçen hikâyeyi anlatır, ilmin maldan hangi açılardan ve ne şekilde üstün olduğunu izah eder. Hikâyeden sonra ise bu sözlerin gönüllerde yer ettiğini, dillerde dolaştığını, herkesin ilmin maldan üstün olduğunu gördüğünü, kişinin bilmediğini bilene sorması gerektiğini... anlatır, öğüt verir ve dua eder.

15. asırda Bedr-i Dilşad tarafından Keykâvus'un *Kâbus-nâme* adlı eserinden manzum olarak tercüme edilen ve II. Murad'a sunulan *Murad-nâme*'nin “*Der-Tafdîl-i İlm Ber-mâl*” başlıklı bölümünde 34 beyitle (4123-4156. beyitler) ilim ve mal konusu ele alınır. Bedr-i Dilşad, tıpkı *Kâbus-nâme*'de olduğu gibi, bahsi geçen hikâyeden söz etmeden ilmin maldan üstünlüğünü yedi açıdan anlatır. Son üç beyitte ise *Hâtîme* başlığı altında nasihat vardır ve bir sonraki bölüm olan cehalet konusuna geçileceği bildirilir.

Eserini tercüme ettiği yıla (930/1524) bakarak 15. asrın sonuyla 16. asrın başlarında yaşadığı tahmin edilen Hazînî'nin, Usfûrî'nin *Şerh-i Hadîs-i Erbaîn* adlı eserinden yaptığı manzum tercümesinde konu, eserin aslından hemen hemen farksızdır. Hazînî, ilim ve mal konusunu ilim öğrenmeyle ilgili dördüncü hadisten sonra “*Hikâyet*” başlığı altında 65 beyitle (297-361. beyitler) ele alır. O da tıpkı Âşık Paşa'da olduğu gibi konuyu hikâye formunda anlatır, ilimin maldan daha üstün olduğunu on farklı şekilde izah eder. Son beyit duaya ayrılmıştır. Hazînî'ye ait bu 65 beyitlik metin, ilim ve mal konusundaki vecizelerin çoğunluğunu ihtiva etmesi, bunları manzum bir hikâye şeklinde ilimle ilgili bir hadise isnat ederek derli toplu vermesi ve bir örnek olması bakımından yazının sonuna eklenmiştir.

18. asrın şair ve bürokratu Sünbülzâde Vehbî, kendisinden bir asır önce yaşamış olan Nâbî (öl. 1124/1712)'nin *Hayriyye*'sinden etkilenecek oğlu Lutfullah için yazdığı *Lutfiyye* adlı eserinin “*Der-Fezâil-i İlm-i Şerîf*” başlıklı kısmında, ilmin maldan üstünlüğünü 26 beyitte (40-65. beyitler) kısaca anlatır. Vehbî, oğluna asaletin soy soplâ değil hünerle, ilimle elde edilebileceğini, yükselmenin ancak ilim ve irfan sahiplerine nasip olacağını, âlim olmanın büyük bir mutluluk kaynağı olduğunu söyler, daha sonra da ilimle malın karşılaştırıldığı bazı beyitlere yer verir. Son kısım ise ilmin vasıflarının çok olduğunu ancak hepsinin sayılmasının mümkün olmadığını belirtir.²⁴

Bu dört metinden Âşık Paşa ve Hazînî'ninki konuyu bir hikâye şeklinde anlatmaları bakımından diğer iki metinden ayrılır. Bu iki metinde konuya, Hz. Muhammed'in Hz. Ali'yi *ilim şehrinin kapısı* olarak nitelemesi ve on kişinin Hz. Ali'ye ilim ve malla ilgili soru sorma konusunda birleşmeleriyle başlanır:

Çün bularda var idi küfr ü nifâk
Pes bu kez on kişi kıldı ittifâk
Eytdiler görlüm ‘Alî uşbu söze
Soralum bir ne cevâb eydür bize

²⁴ Nihad Sâmî Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Târîhi* adlı eserinin 2. cildinde Sünbülzâde Vehbî'nin *Lutfiyye*'sinin Nâbî'nin *Hayriyye*'sine nazire olduğunu söyledikten sonra eserden alınmış üç beyitle birlikte şöyle bir değerlendirme yapar: “*Meselâ her ikisi de çocuklarına ilim tahsilini harâretle tavsiye ederler. Vehbî bu hususda biraz içneli ve nükteli konuşur. (...) Bununla berâber, Vehbî'nin eserinde, Nâbî'de olduğu gibi, gençlere yüksek bir gaye, enerjik bir kalkınma yolu ve bir hamle ufku gösterilmez. Hattâ bu eserlere hâkim olan nasîhat, fazla yükseklere göz dikmeden, mütevâzî fakat menfaatçı bir insan olma ahlakı gibi görünür.*” (Banarlı 1998: II/782). Banarlı, buna sebep olarak da insanların Batı'daki fikrî ve sosyal hamlelerden habersiz olmalarını ve öyle yetişmelerini gösterir. Ancak yazarın eserle ilgili bu tespitlerinin isabetli olduğunu söylemek zordur. Belki toplumda, burada ifade edilen tarzda insanların olabileceği söylenebilir, ancak her iki eserde telkin edildiği iddia edilen *mütevâzî fakat menfaatçı bir insan olma ahlakı*yla ilgili ileri sürülen fikirler, *Hayriyye* ve *Lutfiyye*'nin genel yapısı, dönemin dinî, ahlaki ve kültürel anlayışı göz önüne alındığında akla yatkın değildir. Hatta *Lutfiyye*'nin medreselerde ve eski rüşdiyelerde o günün gençliğini terbiye için bir öğüt kitabı olarak okutulduğu düşünülürse burada ileri sürülen fikirlerle katılmak mümkün değildir.

Onumuz bu sözi bir bir soralum
Mâl mı yigdür ‘ilm mi yigdür görelüm (Âşık Paşa) (Yavuz 2000:
II/2/745)

Anlaruñ ulularından on kişi
Cem‘ oluban tanışurlar bu işi

Didiler buña soralum bir su’âl
Her birimiz ayru ayru bir mahâl

Cümlemüze ger virürse bir cevâb
Pes olur işi ‘Alî’nüñ nâ-savâb

Yoksa her birümüze bir nev‘ ile
Ol cevâb aydup bizi râzî kıla

Mustafâ didügi gibi ol ‘Alî
Pes kapusu ola ‘ilmüñ ol velî (Hazîni) (Avcı 2007: 97-98)

Bu beyitlerden sonra hikâye, on kişinin birer birer gelip ilmin maldan üstünlüğüyle ilgili Hz. Ali'ye benzer ifadelerle aynı soruyu sormalarıyla devam eder. Her bir soruya verilen farklı cevaplarda da yine birbirine benzeyen ifadeler vardır. Soru ve cevap kısımlarındaki bütünlük, ifade benzerliği ve on ayrı vecizeye bakarak şiirleri onar bölüm hâlinde düşünmek mümkündür. Âşık Paşa'da bu bölümler ortalama on birer beyit, Hazîni'de ise beşer beyittir. Âşık Paşa her bölümün sonunda, ilmin maldan üstün olduğunu, ilmin insanı Allah'a ileteceğini, malın ise buna engel olacağını,

Pes ‘ilim yigdür bu mâldan mutlaka
Mâl girü kor şahsı ‘ilm iltür Hak'a (Âşık Paşa) (Yavuz 2000:
II/2/747-765)

beytiyle aynen tekrarlar. Hazîni'de ise sistematik olarak tekrarlanan bir beyit yoktur, ancak şu üç beyit hemen hemen aynıdır:

Didi mâldan ‘ilm efdaldür yakîn
‘İlmi efdal bilmegüñ yigdür hemîn
(...)

Didi yigdür ‘ilmi yig bilgil yakîn
‘İlmi yig bilmekligüñ yigdür hemîn
(...)

Didi yigdür ‘ilmi yig bilmek yakîn
 ‘İlmi yig bilmekligüñ yigdür hemîn (Hazîni) (Avcı 2007: 98-104)

Hikâyelerde dikkati çeken hususlardan biri, Hz. Ali'nin ilmin mal-
 dan üstün olduğunu söylemesi üzerine soru soranların, buna delil göste-
 rilmesini, ilmin niçin tercih edilmesi gerektiğinin ispat edilmesini iste-
 meleri ve bunun paralelinde ilmin üstünlüğüyle ilgili her bir hususun
 mantıklı bir temele dayandırılarak her bölümde oldukça açık bir şekilde
 anlatılmasıdır. Örneğin bahsedilen bu durum ikinci bölümde şöyle geçer:

Söz tamâm oldu vü gitdi ol kişi
 Bu kezin geldi anuñ ol bir eşi
 Ol dahı hem bu sözi kıldı su’âl
 Bu ‘ilim mi yigdür eytgil yohsa mâl
 Ol Emîrû'l-mü’minîn eytdi yine
 Dünya mâlı dek degül Hak ‘ilmine
 (...)

Ol kişi sordı bu söze ne delîl
 Nite ‘ilm oldu azîz ü mâl zelîl
 (...)

Ol ‘Alî eytdi ki mâlı her zamân
 İssi bekler issi olur pâsbân

Bu ‘ilim oldur ki saklar issini
 Diri dutar dîn ü hem dünyâsını (Âşık Paşa) (Yavuz 2000:II/2/747)

Ol bu söz ile rücû itdi revân
 Geldi ikincisi anda ol zamân

Ol dahi ancılayın kıldı su’âl
 Didi ‘ilm efdal mi olur yoksa mâl

Didi ‘ilm efdal durur mâldan hemân
 Didi kim nedür delîlüñ kıl beyân

Didi sen mâla olursın pâsbân
 ‘İlm saña pâsbândur bil ayân (Hazîni) (Avcı 2007: 98-99)

Âşık Paşa ve Hazînî'nin şiirlerindeki bazı hususlar bu şekildedir. Bedr-i Dilşad ve Sünbülzâde Vehbî'nin şiirleri de düşünüldüğünde ilim ve malın dört şair tarafından nasıl mukayese edildiğini, yukarıda verilen diğer metinlerden sonra ortaya çıkan başlıklardan da hareketle, maddeler hâlinde ve beyit beyit şöyle değerlendirmek mümkündür:

1. *İlim peygamberlerin mirasıdır, mal ise Firavunların, eşkıyanın mirasıdır.* Allah ilmi peygamberlere vermiştir, ilim onların sevgilisidir. Âlimler ise peygamberlerin varisleridir. Mal ise Nemrûd, Firavun, Hâmân, Şeddâd ve Kârûn gibilerinden kalmıştır, onların sevgilisidir. İlim yalnız mümine nasip olur, mal mümine ve kâfire nasip olur. Malı Allah sevdiğine de sevmediğine de, mümine de kâfire de verir. Ancak ilmi sadece sevdiklerine, müminlere verir:

Ol 'Aliyyi Murtazâ eytdi cevâb
'İlmi öğrenmek kamu halka savâb

'İlmi peygâmlere virdi Celîl
Anuñ ile oldılar halka delîl

Mâlî Kârûn dirmiş idi bî-hisâb
Âkıbet anuñ ile oldı harâb (Âşık Paşa)(Yavuz 2000: II/2/745-747)

Didi ilm oldı mirâs-ı enbiyâ
Mâl Kârûn'dan kalupdur bî-hafâ

Hem dahi Hâmân u Şeddâd'dan durur
Dahi ol Fir'avn-ı bî-dâddan durur (Hazînî) (Avcı 2007: 98)

Enbiyâ' vârisi olmuş 'ulemâ
Añla kim bu ne verâset ne gınâ' (Sünbülzâde Vehbî)
(Beyzâdeoğlu 1996: 36)

2. *İlim, sahibini korur, oysa malı sahibi korur.* İlim korumaya, bekçiye muhtaç değildir; malı ise beklemek, korumak lazımdır. Sahibi onu koruma düşüncesiyle, korkusuyla yaşar. Bilakis ilim sahibini korur, onu günah ve yasaklardan uzaklaştırır:

Ol 'Alî eytdi ki mâlî her zamân
İssi bekler issi olur pâsbân

Bu 'ilim oldur ki saklar issini
Diri dutar dîn ü hem dünyâsını (Âşık Paşa) (Yavuz 2000: II/2/747)

Yidincisi oldur ki her bir kişi
Hemîn ‘ömri içinde budur işi

Ki mâlına dâyim nigeğ-bân ola
Anuñ korkısıyla perîşân ola

Evet ‘ilm issi nigeğ-bânıdur
Ki cân ‘ilme ten ‘ilm anuñ cânıdur (*Bedr-i Dilşad*) (*Ceyhan 1997: II/542*)

Didi sen mâla olursın pâsbân
‘İlm saña pâsbândur bil ayân (*Hazîni*) (*Avcı 2007: 99*)

3. *İlim harcandıkça artar, mal harcandıkça azalır.* Mal, vermekle azalır, ilim öğrenmekle ve öğretmekle, onu işledikçe, onunla amel ettikçe daha da artar. İlim, hazinelerden daha üstündür. Çünkü hazineler harcandıkça eksilir, ilimse harcanmakla çoğalır. Mal, Kaf Dağı kadar da olsa çabucak tükenir, ilim ne kadar çok harcansa o kadar artar. İlim yol üzerindeki kandil gibidir. Yoldan gidip gelenler onun ışığından istifade ederler, aydınlanırlar. Fakat kandilin ışığı asla eksilmez:

Eytdi mâlı harc idicek eksilür
‘İlmi harc itdükçe artar açılır (*Âşık Paşa*) (*Yavuz 2000: II/2/749*)

Üçinci bu kim mâli isrâf ile
Kaçan harcanurlarsa varur yile

Evet ‘ilmi ne deñlü harc itseler
Müdâm anuñ isrâfına gitseler

Kem olmaya belki ziyâde ola
Ki her müstefîde ifâde ola (*Bedr-i Dilşad*) (*Ceyhan 1997: II/541*)

Didi mâldan viricek noksân olur
Virdüğine sâhibi pişmân olur

Nice kim ‘ilmi tasarruf itseler
Karşu artar hûb olur iy mu‘teber (*Hazîni*) (*Avcı 2007: 100*)

Kesr ü noksân viremez bezl ü serf
Yokdur anda hatar-ı mahv u telef

Böyle sarf ile olur mu efzûn
Yere geçsün hele mâl-i Kârûn (*Sünbülzâde Vehbi*) (*Beyzâdeoğlu 1996: 37*)

4. *İlmi hırsızdan korumaya gerek yoktur, ama malı korumak gerekir.* Mala hırsızdan, haramiden, yangından ve buna benzer nesnelere ziyan vardır, lakin akıl ve bilgiye ziyan yoktur. Mal gidince de sahibi mahrum olur. Malı hırsız ve harami alır ve telef eder, ilmi kimse ne çalabilir ne de zorla alabilir. Mal eşkıyadan saklanır, ilmi ise eşkıyadan saklamaya gerek yoktur:

Eytdi mâlı uğrı alur ańsuzın
Hem harâmî urur iltür geńsüzin

Lîki bu ‘ilmi kimesne alımsız
Hüküm idüben kimse hâkim olımsız (*Âşık Paşa*) (*Yavuz* 2000:
II/2/751)

Didi mâlı dâ’im uğrı aparur
Mâl gidicek iyese mahrum kalur

Uğrı aslâ ‘ilme hîç kâr eylemez
‘İlm iyese uğrılardan gam yimez (*Hazîni*) (*Avcı* 2007: 101)

Cebr ile hâkim ü vâli alamaz
Kalsa meydânda hırsız çalamaz (*Sünbülzâde Vehbî*)
(*Bezzâdeoğlu* 1996: 37)

5. *İlim sahibi asla unutulmaz, ilmi kendisindedir; fakat mal sahibi unutulur gider, mal başkalarına kalır.* Mal sahipleri malın zevaliyle zeval bulup giderler. İlim âlime yaşarken taat kazandırır, öldükten sonra hayırla anılmasını sağlar. Mal biriktiren ise malla birlikte yok olur, adı da kalmaz. Mal yağınlar diriyken bile ölü gibidirler. Ulemanın ise dünya durdukça adı anılır. Âlimler ölüp gider, ama menkıbeleri gönüllerde yaşar. İlim ancak, ona sahip olanların ölüp tamamen yok olmasıyla ortadan kalkar. Mal cahilin elinden çıkar gider, ama akıl ve bilgi kişiden gitmez. İlim sahipleri ölmezler, kıyamete kadar da amelleri kesilmez, ebedî olarak ilmi kendileri ile beraber gider. Mal sahibi ise ölür, ameli kesilir, malı başkalarına kalır:

Yıgılgı şoldur kişi çün kim ölür
Mâlını vü mülkini ayrug alur

‘İlmîni alur gider anda bile
Nitekim bundaydı anda bile (*Âşık Paşa*) (*Yavuz* 2000: II/2/753)

Dâr-ı ‘ukbâya ber-â-berce gider
Hem cihânda bıragur nice eser (*Sünbülzâde Vehbî*)
(*Bezzâdeoğlu* 1996: 37)

6. *İlimle mal elde edilir, ancak malla ilim elde edilmez.* Akıl ve bilgiyle mal hasıl edilebilir, lakin mal ile akıl ve bilgi hasıl etmek mümkün olmaz. Âlimin hiç malı olmasa ilim vesilesiyle mal elde edebilir, ama malı olup ilmi ve kifayeti olmayanın malla ilim elde etmesi mümkün değildir. Malla sadece bu dünyanın nimeti elde edilebilir, ancak ilimle her ikisi elde edilir, insan her ikisinde de mutlu olur. Ayrıca ilim olmadan kazanılan malın da bir değeri yoktur:

Ol ‘Alî eytdi ‘ilim yig nesnedür
‘İlme baksañ nişe gelür mâl nedür

Kimse kim cehd itdi ‘ilm öğrenmege
Hiç gümânsuz irdi ol mâldan yige
(...)

Eytdi mâl birle bu dünyâ ni‘meti
Hâsıl olur şahsa dünyâ ‘izzeti

‘İlm ile dünyâ vü ‘ukbâ alınur
İkisinden ‘izz ü devlet bulunur (*Âşık Paşa*) (*Yavuz 2000: II/2/755*)

Hem altıncı bu ‘âlim olsa fakîr
Ganîler gözine görinse hakîr

Elinden gelür mâl tahsîl ide
Gınâsına fakrını tebdîl ide

Evet bir kişi mâldâr olsa key
Ki her nev‘a emvâli var olsa key

Fakîr olsa ‘ilm ü kifâyetde ol
Bilide hakîr ise gâyetde ol

Ne mümkün ki tahsîl-i ‘ilm eyleye
Ki Hak‘dan nasîbini hilm eyleye (*Bedr-i Dilşad*) (*Ceyhan 1997:*

II/541-542)

7. *İlim kalbi nurlandırır, mal ise kalbi karartır.* İlim, sahibine sirayet eden bir nurdur. Mal kalbe kasvet verir, kalbi karartır, ilim ise kalbi ferahlatır, aydınlatır. Mal kalbin katılaşmasına sebep olur, ilim rahmete sebep olur. İlim ruhun gıdasıdır, mal ise cesedin gıdasıdır. Mal sevgisi insanı yine mal sevgisine götürür, yani daha çok mal kazanma ve biriktirme hırsına sevk eder:

Eytdi mâl sevgüsü çün mâla konar
Endişeyle kişinüñ göñli tunar

Cân göñül bu ‘ilm ile rûşen olur
Bakduğı yir gözine gülşen olur (*Âşık Paşa*) (*Yavuz 2000: II/2/757*)

Didi mâl kalbi kara eyler yakîn
Dilleri pür-nûr ider ‘ilm iy emîn (*Hazîni*) (*Avcı 2007: 103*)

8. *İlim sahibi kıyamet günü şefaata edecek, mal sahibi ise hesaba çekilecektir.* Kıyamet gününde ilmin hesabı yoktur. Fakat malın helal ise hesabı, haram ise azabı vardır. İlim sahibi kabirde azaba uğramaz, cesedi çürümez. Mal sahibi ise kabirde azaba uğrar, cesedi çürür. Mal sahibi kıyamet gününde her bir dirhemi nereden kazanıp nereye harcadığından sorguya çekilecektir. Yalnız başına ilim tatsız da olsa kurtuluşa vesiledir, mal ise azaba sebep olur. İlim sahibi şefaata edecek, mal sahibi şefaata edilecektir:

Eytdi mâl issi helâl için hisâb
Vire, göre hem harâm için ‘azâb

İlla ‘âlimler şefâ‘atçı ola
Yarın anda suçlu yı elden ala (*Âşık Paşa*) (*Yavuz 2000: II/2/759*)

Bişinci bu kişi idincek vefât
Bulur ‘ilm ucundan sakardan necât

Evet mâl ucundan çekilür ‘ikâb
Harâma ‘azâb u helâla hisâb (*Bedr-i Dilşad*) (*Ceyhan 1997: II/541*)

Didi ki mahşer günü mâl yıganuñ
Cümle isterler hisâbını anuñ

‘İlm ehli niceye olur şefî‘
Nicelerüñ menzilin eyler refî‘ (*Hazîni*) (*Avcı 2007: 102*)

9. *İlim Allah’ın kelamından, mal ise topraktan çıkar.* İlmin kaynağı Allah’tır, insanlara ilmi Allah öğretmiştir. Malın aslı ise yerdir, yerden çıkmıştır, yine yere gidecek, orada yok olacaktır. Bu yüzden ilmin değeriyle malın değeri bir değildir:

Her kimüñ kim ‘ilmi çoksa baydur ol
Kamular yıldız gibidür aydur ol
(...)

‘İlmi gökden viribidi ol Celîl
İssini iltidi göge oldı delîl

Mâluñ aslı yir durur yirden biter

Kim anı sevdiyse bu yirde yiter (*Âşık Paşa*) (*Yavuz 2000: II/2/761*)

10. *İlim sahibi Allah'a kul olur, mal sahibi ise ilahlık davasında bulunur. Mal sahibi, çok malı sebebiyle isyan eder, büyüklük taslar, malına güvenerek ilahlık davasında bulunur. İlim sahibi ise iyi bir kul olmaya çalışır, işi zikir ve taattir, tevazu sahibidir. İlim kişiyi ahirete, mal dünyaya meylettirir. İlim insanı Allah'a ulaştırır, mal ise onu geri kor. İlim, sahibine sıratı geçmekte yardım eder, huzura kavuşmaya vesiledir. Mal ise sahibini sıratı geçmekten men eder:*

Pes ilim yigdür bu mâldan mutlaka
Mâl girü kor şahsı ilm iltür Hak'a

(...)

Didi ‘ilmüñ yigligi şoldur i yâr
‘İlmi olan Tanrı'nuñ emrin tuyar

Mâlî olan ne bilür Hak emrini
Ma‘siyetde geçürür ol ‘ömrini

(...)

Eytdi şol ma‘nâyile kim ‘ilmi çok
Tañrılık da‘vîsini itdügi yok

Zikr ü tâ‘atdur hemîşe işleri
Andan artuk yok durur teşvîşleri

İlla her kim mâlî çok oldı bular
Tañrılık da‘vîsini kıldı bular

Bunları başdan çıkardı mâlları

Ol sebebden azgun oldı hâlları (*Âşık Paşa*) (*Yavuz 2000:*

II/2/747-765)

Mâllu olan kişi göñli ulalur

Hem rubûbiyyetden ol da‘vî kılur

(...)

Ehl-i ‘ilm olur tevâzu‘da müdâm

Virdi anlaruñ cevâbını tamâm (*Hazîni*) (*Avcı 2007: 104*)

11. *İlim hâkimdir, malsa hüküm altındadır, mağluptur.* İlim padişah gibi hâkimdir, mal raiyet gibi mahkûmdur. Sultanla raiyet arasındaki fark ne miktarsa ilimle mal arasındaki fark da o kadardır. Padişahlar halk üzerinde hâkimdirler, ama âlimler ilimleriyle padişahların da üstündedirler. Şimdiye kadar padişahlar ilim ehlini muteber ve muhterem tutmuşlar, onlara riayet etmeyi kendileri için uygun görmüşler, birçok işte ilim sahiplerine muhtaç olmuşlar ve onların söylediklerini başlarına taç yapmışlar, kurtuluşun ilimle olduğunu görmüşlerdir. Ancak mal sahipleri mallarını korumak, ellerinde tutabilmek için padişahlara, onların beylelerine, hatta beylerin hizmetkârlarına hizmet etmek zorunda kalmışlardır:

Biri ol ki ‘ilm ehli olanlara
 Husûsâ ki hilm ehli olanlara
 Şehenşâh olanlar ider iltifât
 Bilür ‘ilm iledür belâdan necât
 Nice işde anlara muhtâc olur
 Ne dirse sözi başına tâc olur
 Evet mâl ehli bunuñ ‘aksine
 Olur hod bilürsin dime ‘aksi ne
 Bular belki mâlin sakınmag için
 Selâmet adını dakınmag için
 Şehenşâha kendüyi hâdim ider
 Anuñ ile mâlini sâlim ider (*Bedr-i Dilşad*) (*Ceyhan 1997: II/540*)

12. *İlim durmakla zayi olmaz, mal durmakla zayi olur.* Mal zamanla yok olur, bazen de birden elden çıkar, kişi iflas eder, içten içe onu haset yer, ilim ise yok olmaz. Ayrıca mal bir süre durduğunda çürür, zarar görür; ilme ise yüzyıl dursa, dünya yansa, suya gark olsa bir şey olmaz:

O dördinci bu kim helâk olsa mâl
 Harâm ola aslında yâhûd helâl
 Hemân issi müflis olur bî-meded
 Bu kez od gibi yir içinden hased
 Evet ‘ilme hergiz fenâ yok durur
 Bekâ bilür iseñ bekâ çok durur (*Bedr-i Dilşad*)(*Ceyhan 1997: II/541*)
 Didi tursa mâl bir nice zamân
 Çürüyüp tebdil olur bilgil ‘ayân

Çürümez ‘ilm ebter olmaz bellü bil
Ol eger tursa nice yüz kerre yıl (*Hazîni*) (*Avcı 2007: 102*)

Ağniyâ müflis olur bir demde
Görmüşüz nicesini ‘âlemde
(...)

‘Ulemâ çekse de farzâ hüsrân
‘İlm sermâyesi bulmaz noxsân

Âteşe yansa cihân hark olmaz
Kopsa tûfân suya gark olmaz (*Sünbülzâde Vehbî*) (*Beyzâdeoğlu*
1996: 37)

13. *İlim sahibinin dostu, mal sahibinin düşmanı çoktur.* İlim, sahibini her türlü afetten korur, mal ise afete, belaya sebep olur. Mal yüzünden kişi dünyada ve ahirette belalardan kurtulmaz, başları ve canları mal yüzünden tehlike içindedir. Her zaman huzursuzdurlar, asayiş içinde değildir. Ulema, ilim vesilesiyle çoğu tehlikelerden ve belalardan korunmuş kutlu insanlardır. Korku anlarında ilim, sahibine arkadaştır. Mal ise aksine korku, ürküntü verir. Yolculuk sırasında ilim insanın arkadaşıdır, mal ise yolculukta kişinin düşmanı olur. Mal sahibinin birçok düşmanı vardır, ilim sahibinin ise pek çok dostu vardır. İlim sayesinde düşmanlar dost olur, fakat mal böyle değildir:

İkinci bu ‘ilm ehli ‘ilmiyile
Tevâzu‘larıyla hilmiyile

Belâlardan iymin olurlar müdâm
Cihânuñ içinde oluban hümâm

Evet çokdur âfâtı mâl ehlinüñ
Belâdur mükâfâtı mâl ehlinüñ

Nicesi olur mâl ucından helâk
Ki dehşet ider zehrelerini çâk

Hakîkatde yası sanurlar dügin
Kogıl gice gündüz belâ çekdügin (*Bedr-i Dilşad*)(*Ceyhan II/540-541*)

Dir ‘Alî mâldâr olanuñ dünyede
Çok olur düşmânı bilgil iy dede

Çok olur dünyâda ‘ilm ehline yâr
Kim anı görse özine döst tutar (*Hazîni*) (*Avcı 2007: 99*)

Mâl bir nesne ki çok düşmeni var
Yolunu bekleyici reh-zeni var

‘İlm ile sîneñi eyle mâlî
Saklasun mahzene herkes mâlî (*Sünbülzâde Vehbî*)

(*Beyzâdeoğlu 1996: 37*)

14. *İlim sahibini âlim, fazıl diye, mal sahibini ise cimri diye çağırırlar.* Mal sahibinin her ne kadar adı zengin, bey de olsa cimrilik ve alçaklıkla, ilim sahibi ise azamet ve şerefle anılır. Âlimin hem Allah'ın yanında hem de halkın yanında değeri vardır:

Gerçi mâldâr adı bay u beg durur
İlla mâldan bu ‘ilim çok yig durur

‘Âlimüñ çün halk katında sadrı var
Hem dahı Hak hazretinde kadrı var
(...)

Dünyada ‘ilmüñ ve mâluñ dadı var
Bunları kim çok direrse adı var

Birnüñ adı ‘âlim ü fâzıl durur
Birnüñ adı nâkes ü müdhil durur (*Âşık Paşa*)(*Yavuz 2000:II/2/741*)

Dir ‘Alî bu söze isterseñ delil
Mâl yıganı dâ’im okurlar bahıl

‘İlm iyesine velî dirler kerîm
Dâ’im aña tahsîn eylerler ‘azîm (*Hazîmî*) (*Avcı 2007: 101*)

Sonuç

Temeli Hz. Ali'nin söylediği sözlere dayandırılan ilim ve malın mukayesesine dair vecizeler, geçmişten günümüze birçok eserde müelliflerin sıkça sözünü ettikleri bir konu olmuştur. 11. asırdan 19. asra kadar tespit edilebilmiş on dördü mensur dördü ise manzum toplam on sekiz metinde müelliflerin ilim ve mal konusunda zikrettikleri vecizelerin bir kısmı birbiriyle hemen hemen aynıyken bir kısmı gerek ifade gerekse içerik olarak farklılık gösterir. Bazı metinlerde ilmin maldan üstün olduğuna dair beş ya da yedi farklı husus varken bazılarında on ayrı üstünlük zikredilmiştir. Ancak bu metinlerin hepsi bir bütün olarak düşünüldüğünde, ilmin maldan üstünlüğüyle ilgili hususların ondan daha fazla olduğu ortaya çıkmaktadır. Müelliflerin, hem başka eserlerden faydala-

narak hem de kendi düşüncelerini katarak ilmin üstünlüğüne dair hususları çoğalttıkları anlaşılmaktadır. Her ne kadar ayrı başlıklar altında verilmişlerse de bunların aynı konunun birer parçası olduğunu unutmamak gerekir. Klasik Türk edebiyatının önde gelen bazı temsilcileri de gerek mesnevilerde ayrı bir başlıkla gerekse divanlarda bir gazel ya da birkaç beyitle ilim ve mal konusuna değinmişlerdir. 14. asırdan Âşık Paşa, 15. asırdan Bedr-i Dilşad, 16. asırdan Hazînî ve 18. asırdan Sünbülzâde Vehbî doğrudan doğruya bu konuyu eserlerine taşıyan şairlerdendir. Bu şairlerin eserlerindeki genel çerçeve, mala karşı ilmin üstünlüğü ön planda olsa da, ilmin değeri ve ilim tahsil etmenin önemidir. Şairler de şairlikleri için gerekli olan ilimleri tahsil etmeleri ve ilim konusunu malla mukayese ederek tercihlerini ilimden yana kullanmalarıyla bunu vurgulamış olmaktadır.

Kaynaklar

- Akyüz, Kenan-Süheyl Beken-Sedit Yüksel-Müjgan Cunbur (1997), *Fuzûlî Divanı*, Ankara: Akçağ Yay.
- Arat, Reşid Rahmeti (1992), *Edib Ahmed B. Mahmud Yüekneki Atabetü'l-Hakayık*, Ankara: TDK Yay.
- Arat, Reşid Rahmeti (1997), *Kutadgu Bilig I Metin*, Ankara: TDK Yay.
- Arslan, Yakup (2007), *Mümeyyiz Dergisi'ndeki Dinî Motiflerin Din Eğitimi Açısından İncelenmesi*, Basılmamış YLT, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul.
- Avcı, İsmail (2007), *Hazînî'nin Manzum Şerh-i Hadîs-i Erbaîn Tercümesi*, Basılmamış YLT, Balıkesir Üniversitesi SBE, Balıkesir.
- Ayan, Gönül (1996), *Tebrizli Ahmedî Esrâr-Nâme*, Ankara: AKM Yay.
- Aynî, Mehmet Ali (1993), *Türk Ahlakçıları*, İstanbul: Kitabevi Yay.
- Banarlı, Nihad Sâmî (1998), *Resimli Türk Edebiyatı Târîhi*, Cilt II, İstanbul: MEB Yay.
- Beyzâdeoğlu, Süreyya Ali (1996), *Sünbülzâde Vehbî Lutfiyye*, İstanbul: Cihan Neşriyat.
- Birlik, Dilek (2001), *Bâlî'nin Bahru'n-Nasâyih'i, Giriş-Transkripsiyonlu Metin-Dizin*, Basılmamış YLT, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Canan, İbrahim (1991), *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, Cilt VII, XI, XV, Ankara: Akçağ Yay.

- Canım, Rıdvan (2000), *Latîfî, Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ*, Ankara: AKM Yay.
- Ceyhan, Âdem (1997), *Bedr-i Dilşad'ın Murâd-nâmesi*, 2 Cilt, İstanbul: MEB Yay.
- Ceyhan, Âdem (2006), *Türk Edebiyatı'nda Hazret-i Ali Vecizeleri*, Ankara: Öncü Kitap.
- Ceyhan, Âdem (2008), *Reşîdüddin Vatvat, Hazret-i Ali'nin Yüz Sözü Gül-i Sad-Berg*, çev.: Hocazâde Abdülaziz Efendi, İstanbul: Buhara Yay.
- Doğan, Ahmet (2002), *Kuddûsî Divanı*, Ankara: Akçağ Yay.
- Durak, Hasan Hüseyin (2002), *Uşûrî'nin Kırk Hadis Şerhi'nin Tahkîk, Tahrîc, Terceme ve Tenkidi*, Basılmamış YLT, Uludağ Üniversitesi SBE, Bursa.
- Er, Âdem (1998), *Bâlî Çelebi'nin Bahru'n-Nasâyih Adlı Eseri Üzerinde Bir Gramer Araştırması (Fonetik, Morfoloji, Sentaks, Metin, Lügat)*, Basılmamış YLT, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya.
- ez-Zernûcî, İmam Burhanüddin (1996), *Ta'limü'l-Müteallim*, trc.: Ziya Eryılmaz, İstanbul.
- Gazâlî (1998), *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, Cilt I, çev. Sıtkı Gülle, İstanbul: Huzur Yay.
- Gökyay, Orhan Şaik (2006), *Keykâvus, Kabusnâme*, çev.: Mercimek Ahmed, İstanbul: Kabalcı Yay.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (trz), *Hazret-i Ali, Nehcü'l-Belâga*, İstanbul: Der Yay.
- Güftâ, Hüseyin (2002), "Divan Şiirinde İlim ve İrfan Timsâli Hz. Ali", *Hacı Bektaş Veli Dergisi*, Sayı 24, s. 69-111.
- Güftâ, Hüseyin (2004), *Divan Şiirinde İlim*, Ankara: Akçağ Yay.
- İmam-ı Gazâlî (2007), *Mişkâtü'l-Envâr*, trc.: Şadi Eren, İstanbul: Nesil Yay.
- İnce, Adnan (2000), *Cem Sultan Cemşid ü Hurşîd*, Ankara: TDK Yay.
- İsen, Mustafa (1990), *Usûlî Divanı*, Ankara: Akçağ Yay.
- İsen, Mustafa-Cemâl Kurnaz (1990), *Şeyhî Divanı*, Ankara: Akçağ Yay.
- Kaplan, Mahmut (2008), *Hayriyye-i Nâbî*, Ankara: AKM Yay.
- Kaplan, Mehmet (1971), "Şiir ve İlim", *Hisar*, Sayı 94, s. 3-4.
- Kargılı, Abdullah-Osman Yolcuoğlu (2005), *A. Şemseddin Sivasî, Dört Halife'nin Menkıbeleri (Menâkıb-ı Çehâr-Yâr-i Güzîn)*, İstanbul: Sufi Kitap.
- Kılıç, Atabey (2005), *Mürîdî ve Pend-i Ricâl Mesnevîsi*, İzmir: Akademi Kitabevi.
- Koçin, Abdülhakim (2003), "Divân Şiirinde Şairlerin Aşka Yaklaşımları", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Cilt 11, Sayı 2, s. 395-422.

- Kutluer, İlhan (2000), "İlim", *DİA*, Cilt XXII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Kutluer, İlhan (2001), *İlim ve Hikmetin Aydınlığında*, İstanbul: İz Yay.
- Küçük, Sabahattin (1994), *Bâkî Dîvânı*, Ankara: TDK yay.
- Minhâcü'l-Müteallim* (trç), çev.: Yunus Vehbi Yavuz, Mudanya: Feyiz Yay.
- Özfiat, Bayram (2006), *Tokatlı İshâk Efendi'nin Nazmu'l-Ulûm, Nazmu'l-Le'âlî ve Manzûme-i Keydânî Adlı Mesnevileri*, Basılmamış YLT, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya.
- Özkan, Abdurrahman (2009), *Mehekkü'l-İlim ve'l-Ulemâ*, Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Özkan, Mustafa (1990), *Cinânî Cilâ'ü'l-Kulûb*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay.
- Sahabeden Günümüze Allah Dostları I, Hilyetü'l-Evliyâ, Ebu Nuaym el-İsfahânî, Sıfatü's-Safve, İbnü'l-Cevzî* (1995), çev.: Said Aykut-Enver Günenç-Yahya Atak-Abdülhamid Birişik-Fuat Aydın, İstanbul: Şûle Yay.
- Şeker, Mehmet (2002), *Ali b. Hüseyin el-Amâsî ve Tarîku'l-Edeb'i*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay.
- Tarlan, Ali Nihat (1992a), *Ahmet Paşa Divanı*, Ankara: Akçağ Yay.
- Tarlan, Ali Nihat (1992b), *Hayâlî Bey Dîvânı*, Ankara: Akçağ Yay.
- Taşköprülüzâde Ahmed Efendi (1975), *Mevzûâtü'l-Ulûm (İlimler Ansiklopedisi)*, trc.: Taşköprülüzâde Kemâl Efendi, sdl.: Mümin Çevik, Cilt I, İstanbul: Üçdal Neşriyat.
- Tatçı, Mustafa (1997), *Yûnus Emre Dîvânı II*, İstanbul: MEB Yay.
- Tulum, A. Mertol (2001), *Tazarru'nâme*, Ankara: MEB Yay.
- Üzgör, Tahir (1990), *Türkçe Dîvân Dîbâceleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Yağmur, Ömer (2007), *Terceme-i Kitâb-ı Fevâ'ihü'l-Miskiyye fi'l-Fevâtihi'l-Mekkiyye*, Basılmamış YLT, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul.
- Yavuz, Kemal (2000), *Âşık Paşa, Garib-nâme*, II/2, İstanbul: TDK Yay.
- Yavuzarslan, Paşa (2002), *Mûsâ bin Hâcî Hüseyin el-İznîkî, Münebbihü'r-Râkidîn (Uyurları Uyandırıcı), Giriş-İnceleme-Tenkitli Metin*, Cilt I, Ankara: TDK Yay.
- Yılmaz, Mehmet (2008), *Kültürümüzde Arapça ve Farsça Asıllı Vecizeler Sözlüğü*, Cilt II, İzmir: Sütun Yay.

ĦİKĀYET
[HAZÎNÎ, MANZUM ŞERH-İ
HADÎS-İ ERBAİN TERCÜMESİ]

Bir Ħikāyet diñle imdi şıdķ ile Bu Ħadîş üste getüreyüm dile	Didi yigligi nedendür söylegil Gel dil ile anı taķrîr eylegil
Muştafa didi ki ‘ilmüñ şehriven Ħapusıdur ol ‘Aliyyü Bü'l-Ħasan	Didi ‘ilm oldı mîrâş-ı enbiyâ’ Mâl Ħârûn’dan ħalupdur bî-Ħafâ’
Çün Ħavâricler iştidi bu sözi Fikre batdılar gicesi gündüzi	310 Hem daĦi Hâmân u Şeddâd’dan durur DaĦi ol Fir’avn-ı bî-dâddan durur
300 Pes ‘Alî’ye eyledi anlar Ħased Ol Ħadîşi itmek isterlerdi red	Ol bu söz ile rücû‘ itdi revân Geldi ikincisi anda ol zamân
Anlaruñ ulularından on kişi Cem‘ oluban ŧanşurlar bu işi	Ol daĦi ancılayın kıldı su‘âl Didi ‘ilm efđal mi olur yoķsa mâl
Didiler buña şoralum bir su‘âl Her birimüz ayru ayru bir maĦâl	Didi ‘ilm efđal durur mâldan hemân Didi kim nedür delîlüñ ħıl beyân
Cümlemüze ger virürse bir cevâb Pes olur işi ‘Alî’nüñ nâ-şavâb	Didi sen mâla olursın pâsbân ‘İlm saña pâsbândur bil ‘ayân
Yoķsa her birümüze bir nev‘ ile Ol cevâb aydup bizi râzî ħıla	315 Bu cevâbı aldı gitdi ol daĦi Geldi üçincisi ol dem iy aĦî
305 Muştafa didügi gibi ol ‘Alî Pes ħapusı ola ‘ilmüñ ol velî	Anlaruñ tek ol daĦi kıldı Ħiħâb ‘İlm efđaldür diyü virdi cevâb
Geldi anlaruñ biri kıldı su‘âl Yâ ‘Alî dir ‘ilm mi yigdür yoķsa mâl	Dir delîlüñ bu söze nedür digil Bunu sen taķrîr idüp şerĦ eylegil
Didi mâldan ‘ilm efđaldür yaķîn ‘İlmi efđal bilmegüñ yigdür hemîn	Dir ‘Alî mâldâr olanuñ dünyede Çoķ olur düşmânı bilgil iy dede

- Çok olur dünyâda ‘ilm ehline yâr
Kim anı görse özüne dōst tutar
- 320 Gitdi ol dördincisi geldi revân
Şordı ol da anlaruñ tek der-zamân
- Didi ki ‘ilm ile mâldan söylegil
Kañkısı efdal durur şerh eylegil
- ‘İlm efdaldür didi sen tutma şek
Pes ki mâldan ‘ilmi yig bilmek gerek
- Didi ki nedür delîlüñ bu söze
Anı bildür tîz ‘ayân eyle bize
- Didi mâldan viricek noqşân olur
Virdüğine şâhibi pişmân olur
- 325 Nice kim ‘ilmi taşarruf itseler
Karşu artar hûb olur iy mu‘teber
- Gitdi ol dağ ol cevâb ile o dem
Geldi bişincisi dağı şordı hem
- Söylegil ‘ilm ile mâlî iy ‘Alî
Kañkı efdaldür beyân it iy velî
- Dir ‘Alî kim ‘ilm mâldan yig olur
‘Aklı olan bu sözüñ remzin bilir
- Dağı hem aydur delîlüñ söylegil
Yigligini bize ma‘lûm eylegil
- 330 Dir ‘Alî bu söze isterseñ delîl
Mâl yığanı dâ‘im oqurlar bağîl
- ‘İlm iyesine velî dirler kerîm
Dâ‘im aña taḥşîn eylerler ‘azîm
- Gitdi ol dağı o söz ile tamâm
Geldi altıncısı şordı iy hümâm
- Anlaruñ tek virdi aña dağ cevâb
Didi ki göster delîlüñ bâ-şavâb
- Didi mâlî dâ‘im uğrı aparur
Mâl gidicek iyesi maḥrûm qalur
- 335 Uğrı aşlâ ‘ilme hîç kâr eylemez
‘İlm iyesi uğrılardan gam yimez
- Gitdi ol geldi yidincisi durar
‘İlm yig mi yoksa mâl mı dir şorar
- Didi yigdür ‘ilmi yig bilgil yaḳîn
‘İlmi yig bilmekligüñ yigdür hemîn
- Didi bu söze delîl göster baña
Tâ ki ben varam işüme bâ-şafâ
- Didi ki maḥşer günü mâl yığanuñ
Cümle isterler ḥisâbını anuñ
- 340 ‘İlm ehli niceye olur şefî‘
Niceleruñ menzilin eyler refî‘
- Geldi sekizinci çünki gitdi ol
Ol dağı şordı yine iy pür-uşul
- ‘İlm efdal mi olur dir yoksa mâl
Dir ‘Alî ki ‘ilm yigdür itme qâl
- Didi göstergil delîl eyle temiz
Anı işidüp gidem ben tîz-be-tîz
- Didi ḫursa mâl bir nice zamân
Çürüyüp tebdîl olur bilgil ‘ayân
- 345 Çürümez ‘ilm ebter olmaz bellü bil
Ol eger ḫursa nice yüz kerre yl
- Gitdi ol geldi toquzuncı revân
Yâ ‘Alî dir eylegil bu dem beyân

- ‘İlm mālūñ kankısı efđal durur
Eyle tafşıl bu baña mücmel durur
- ‘İlmi yigdür didi maldan lâ-muḥāl
Mālī yig bilmeklige yoḡdur mecāl
- Dir delīlūñ var mıdur söyle baña
Tā ki ben muḫī‘ olam cāndan saña
- 350 Didi māl ḡalbi ḡara eyler yaḡīñ
Dilleri pūr-nūr ider ‘ilm iy emīñ
- Gitdi ol geldi onuncısı revān
Anlaruñ tek şordı ol daḡi hemān
- İmdi virgil ‘ilm ile maldan ḡaber
ḡankısı efđal durur iy mu‘teber
- ‘İlm efđaldür didi aña ‘Alī
Dir delīlūñ var mı durur iy velī
- Māllu olan kişi göñli ulalur
Hem rubūbiyyetden ol da‘vī ḡılır
- 355 Didi yigdür ‘ilmi yig bilmek yaḡīñ
‘İlmi yig bilmekligüñ yigdür hemīñ
- Didi bu söze delīl göster baña
Tā ki ben varam işüme bā-şafā
- Ehl-i ‘ilm olur tevāzu‘da müdām
Virdi anlaruñ cevābını tamām
- Anlara didi ‘Alī iy merdümān
Bilūñüz kim ‘ömrüm olduḡca hemān
- Şorsañuz bu nev‘ ile min-küllī bāb
Her biriñüze virürem bir cevāb
- 360 Çünki anlar bunu böyle bildiler
Cümlesi ḡurup īmāna geldiler
- Ehl-i ‘ilmüñ ḡürmetine iy Ḥudā
Bī-naşīb itme bizi yevmü‘l-cezā’